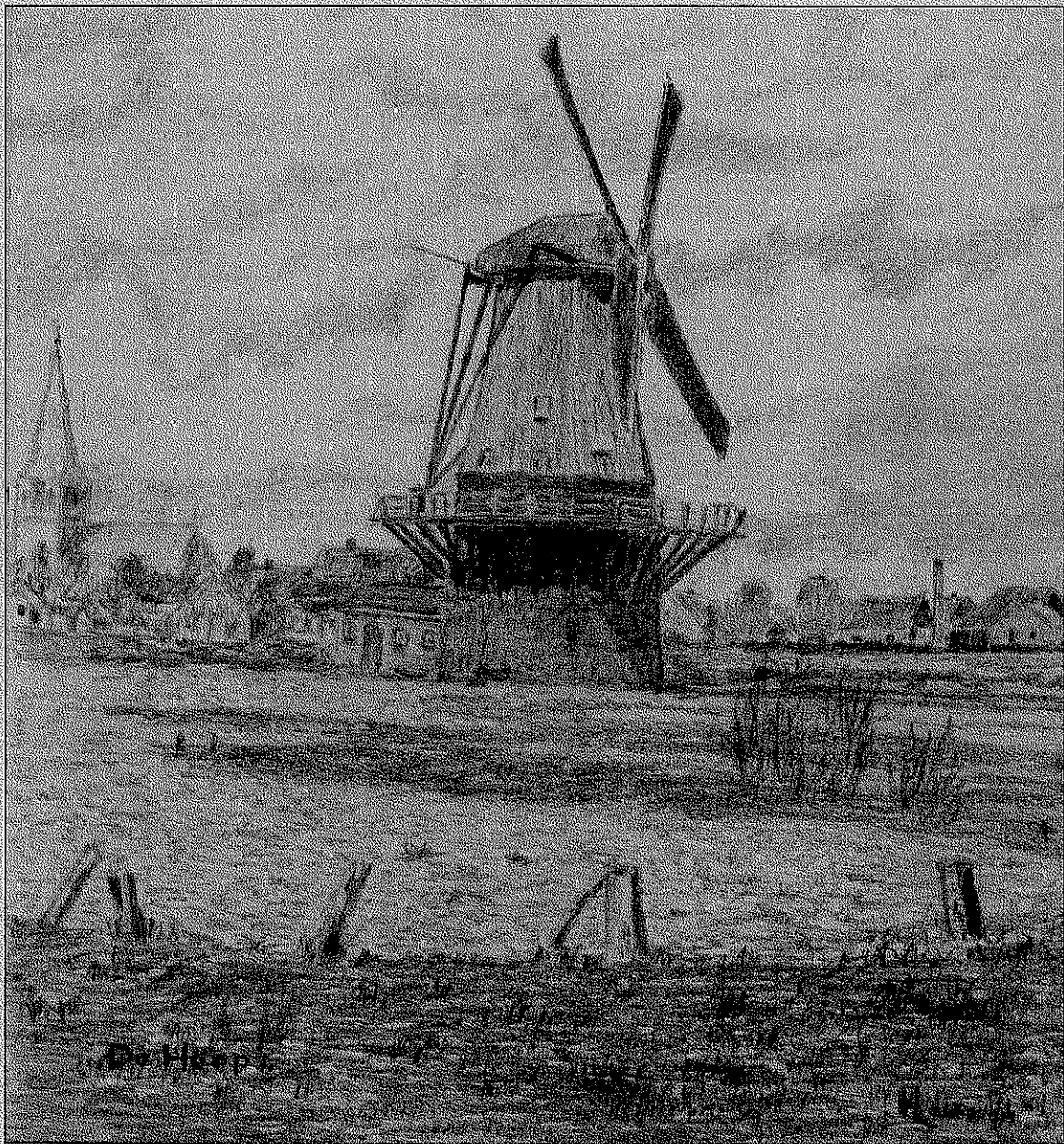

BOORN EN BOERSCHOP

Periodiek van de Heemkundevereniging Bussemakerhuis

Borne - Bornerbroek - Hertme - Zenderen

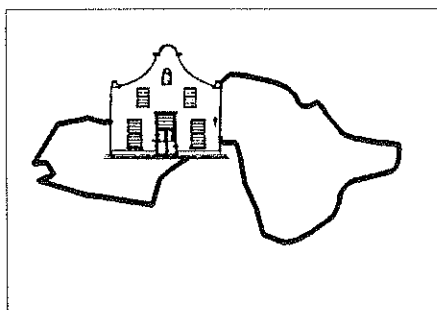
BOORN en BOERSCHOP

Uitgave van de

Heemkundevereniging Bussemakerhuis.

Jaargang 14, No. 1, Maart 2004.

Verschijnt 2 maal per jaar.

INHOUD

Congregatiewapen Zusters van Liefde	Redactie	2
Wonnars aarmenhuuskes Meijershof	G.J. ten Voorde †	3
Het geslacht Von dem Borne	Redactie	5
Uit de familiechroniek Woolderink 11	H.A.M. Woolderink	6
Over "oale Boornsen" 5	R. van Goethem	7
Borne oorlogsbuit van de bisschop?	F.J. van Capelleveen	10
Borne in de jaren twintig 10	Chroniqueur	12
Zo was't, zo is't	Redactie	15
Brief Wilmlink aan Ter Kuile in 1922	Redactie	16
Haveloos ? (gedicht)	Vrederik	21
Kanttekeningen bij een jaartallenlijst	G. Groenhuis	22
Brooksprokkels 3	A. Slot-Platenkamp	24
Fietstocht Open Monumentendagen	Redactie	25
De woake (gedicht)	Jan Kleinman	27
Monument 19	Redactie	28
Bentheimer steen afkomstig van Weleveld	G.A.B. Nijhuis	29
Borne in den vreemde...	Redactie	30
Ooit gesloopt 18	J.B.F. Leuverink	31
Van de bestuurstafel	Bestuur	32

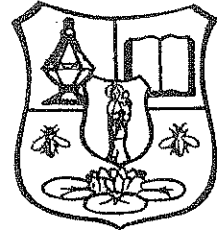
Herrkomst illustraties:

Ansichtkaart: 7;24(onder)
Boers, Mw. R., Borne: 30
Collectie F.J. van Capelleveen, Borne: 1;2;9;11;12;15;20;25;26;27;28
Collectie Fam. IJzereef: 19
Gem.Archief Borne, collectie Ter Braak: 8;17
Harten-Fransen, Mw. M.G.E. van, Borne: 13
Leuverink, J.B.F., Borne: 31
Mees, Mr., Rotterdam: 10
Nedelands Adelsboek: 5(onder)
Onbekende herkomst: 3;5(boven)
Platenatlas, De Boer en Hettema 1906: 22
E. Scholten, Bornerbroek: 24(boven)
Temmink, H., Borne: 29
Zusters van Liefde, Hertme: 2

CONGREGATIEWAPEN ZUSTERS VAN LIEFDE

Hoewel men er niet mee te koop loopt of heeft gelopen, blijkt er een wapen te bestaan van de Congregatie van de Zusters van Liefde uit Schijndel. Deze zusters hebben jarenlang het onderwijs van vooral het vrouwelijke deel van de bevolking in Borne verzorgd. Hun wapen wordt zelfs in een oud wapenlied bezongen en dit lied gaat als volgt:

*Hoog het wapen 't fiere wapen
't Wapen met de Lieve Vrouw
Waar onz' zaal'gen zich om schaarden
't Oude wapen zijn wij trouw.
Glanzend goud en vlammend rood
Over 't leven en de dood.
Laat om Christus wil ons staan
Fiere strijdsters rond deez' vaan!*

*Laat ons als de bijen puren
Uit de bloem die honing draagt;
Liefdehoning uit de bloeme
Bloeiënd als de morgen daagt.
Liefde alleen is onze kracht
Liefde word' aan elk gebracht.
Laat om Christus wil ons staan
Fiere strijdsters rond deez' vaan!*

*Hoog het wierookvat, het gouden,
Bede die ten hemel stijgt,
Als een morg' en avondoffer
Waar zich Gods gefaat naar-nijgt.
Heilig als de wierook geurt
Word' ons werk tot Hem gebeurd.
Laat om Christus wil ons staan
Fiere strijdsters rond deez' vaan!*

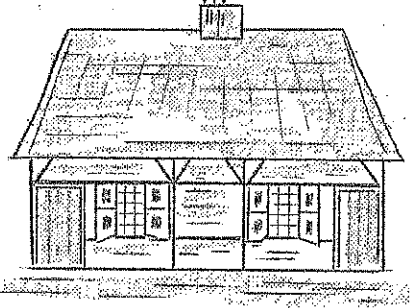
*Hoog het wapen met de blanke
Bloeme van gehoorzaamheid
Die ons werken en ons bidden
Uur aan ure veilig leidt.
't Wapen met de Lieve Vrouw,
't Oude wapen zijn wij trouw
Laat om Christus wil ons staan
Fiere strijdsters rond deez' vaan!*

Onbekende dichter.

WONNERS AARMENHUUSKES MEIJERSHOF

Dit artikel verscheen eerder in "Rond de Stephanustoren" van dec. 1967 met als titel: "Dien en Hein van 'n Hof". Behalve het artikel nemen we hierbij ook de toen gangbare grammatica en schrijfwijze van het Twents van de auteur over (de tekst werd aangereikt door Mw. M.G.E. van Harten-Fransen).

Hier wonn'n ze, in 'n paar aarmenhuuskes, op Meijershof. Lienks woend'n 'n doov'n Hein en rechts 'n ool'n Dien. Woar ze vondan kömm'n en hoo ze heet'n, doar weet ik niks of. Ik zèe

ze nog zò vuur mej, twee oole, arme en eenzame leu, dèe 't van God en gò leu moss'n hebb'n. Honger en gebrek hebt ze nooit lien, ze kreeg'n wat van de rogge, de tuffel'n en 't geslacht. Ook um Mirwienter wörd'n ze nig vergett'n. Hein köm neerg'ns en Dien gung alleen de buurte in, in tied van nood, ik neum meer as d'r 'n zwoar doenderschoer an de loch zat. Tóch höör'n ze d'r bieje oens in 'n ool'n hòok volop bieje. Ze höör'n bieje oens, dat wus wiej nig oans. Hein was zo doof as nen ulk en zo mager as

ne lat. De leste joar'n biew'ne as 'n rèet, en har e ginnen toand meer in 'n moend.

Wat hee rech doan har vròoger, dat wus ginèen en doar vreug wiej ook nig noa. Hein wàs d'r en doarmet oet. Ik mèen wal 's höörd te hebb'n, dat e in ziene gò joar'n nen bekwoam'n streuper mut wèen wes, meer doar dörf ik nig vuur in te stoan. Doar was Hein in oenze oog'n niks miender um, vàste nig miender, want nen gò streuper bieje zo nog nig. Nen goòn streuper was vròoger in tel, doar ha'j ontzag vuur. En doar koemp bieje, iej hòowt d'r òk nig met noar 'n biechtstool, want Oenz'n Lèev'n Heer hef de haaz'n, de keniene, de fesoant'n en petrieshoònder nig alleen vuur jagers maakt. Dèe höört ginèen, of all'man! Hein zal in ziene jonge joar'n wa 'n wakker keerlke wèen wes, den d'r vuur zoorgd hef, dat e zien possie hef metkreeg'n. Wèe kon d'r Hein non leelik um ankiek'n, dat hee nòm wat 'n tòoköm?

Meer, Hein wör zèek en gebrekkig. De noabers proatt'n d'r oawer, dat ze 'm in 'n paar dage al nig meer zèen hadd'n. Ze vuund'n Hein in de bedstie, en hölp was drok neurig. Meer wèe van de vrouwleu van 'n Hof kón en wol hier help'n? Dat kón ook hoaste gin gewoon méénske, doar was Hein nig noa en òk zien umgeving nig, en all'man stun van wied't'n. Hier kon d'r meer één help'n en dat was zuster Vincentio, doar wadd'n ze 't all' voort oawer èens. Men dée eer bod! De zuster köm, zoo as ze aaltied en oaweral köm, woar zéekte, elléen, aarmood en narigheid was in 't hoes. 't Was zonne gò zuster! Ze was aaltied bliej, ze lach'n aaltied en ze bidd'n aaltied, óok op de stroate. Ze knikk'n aajt plezéerig, meer ze zèe op stroate nooit 'n woord, ze wol eer Weesgegroetje nig oenderbrekk'n en dat wus heel Boorn. De krall'n van eer'n rozenkroans, zölt, wal ofslett'n wèen wes, dat kan nig oans, dow ze störf.

Zuster Vincentio gung 't huuske van Hein in en ze oordeel'n, dat hée vot mos, noar de zusters in Deel'n, um doar wieder verzoorgd te wor'n. 't Mos 's oanderdaags, dat was Zoaterdag, voort gebuur'n. Schoemaker köm met de meubelwage en dréej'n vuur 't huuske van Hein um. Vanzölm was de zuster ook presèent. Ze gung d'r in en ze har waarm water, nen hoanddook en zeep neurig. Dóar kon eer 'n noaberschap wal an help'n. Hein mos in de wage en de moanleu hadd'n 't d'r oender mekaar al oawer wéé de zuster mos help'n um Hein d'r in te drèeg'n. Doar gung de deur los. De zuster har 't oole keerlke op 'n aarm asof 't 'n klèen kiend was en ze dreug Hein in de wage. Zuster Vincentio har d'r zich alleen wa met red't, zoender

hölp oet 'n hook. Wiej hebt Hein nooit wier zèen, en hèn is, duch miej ook a reukloos stöörv'n.

Dien woende nööst hem. 't Was 'n gòod mèenske. Iej kond'n d'r wil met hebb'n, óok aj eer ploag'n. Dat kon ze góód hebb'n, och, dat har ze in 'n loop van de joar'n wa leerd. Dan lach'n ze en zèe meer wier: "Ja, ja, oh, oh! Heeremetied wat is de weerl'd toch wied". Doar was 't met of, dat wus wiej, want dat was eer stopwoord.

Ze har ginne poemp in 't hoes en 't water haald'n ze aajt bieje oens oet de put. Ze haald'n ook ieder'n dag nen liter melk, en dan gung ze vaak eff'n zitt'n vuur 'n kópke koffie. Ze kreeg ook aajt 'n zölfd'n stóol, woarum dat wee'k nig. Dat was 'n stóol van Dien. Wiej, jongs van 'n Hof, hebt eer 't lèev'n vaak lastig maakt, meer wiej wuss'n gòod hoowied a'w kond'n goan, té boent he'w 't nooit maakt. Vrómde jongs, dée d'r aajt bieje heupe wadd'n op 'n Brienk, moss'n nig woagn'n um Dien te serr'n, want dat stun wiej nig tò, doarvuur moch wiej eer te gern lien, doarvuur hōör'n ze d'r bieje.

't Was wa naa smerig in eer huuske. D'r was meer één vertrek woar all'ns mos gebuur'n, ook sloap'n. In oenze jonsjoar'n was woar in oenz'n hook nen slachter in de kost. Gerrit was nen best'n keerl en hèn dèe ginnen dood'n moes kwoad. Hèn har meer één gebrek. Hèn druunk te vól foezel. Hèn kōm, dich miej, oet 't Broaboantse. As hee 's Zoaterdagsoavonds zich wier 'n schoer in de piepe har druunk'n, har e aajt gin zin um Zundags noar de keerk te goan. Ik dèenk, dat e platveute har, want hèn leup slecht. As hèn dan Dien noar de late keerk zag stengl'n, plarkerde hèn d'r hen, heul eer an en zèe dan: "Diene, Diene, hier heb je een gulden, maar dan moet je goed voor me bidden". Dien nōm 'n geuld'n an, schuddekopp'n 'n moal en zèe dan: "Heer, o heer, ik zal 't wa doan meer kōn iej doar bieje Oenze'n Lèev'n Heer met tò"? Gerrit was d'r, duch miej, van oavertuugd, dat Dien better kon bidd'n dan hèn-zōlm en lachend sleifer'n hee dan wieder 'n Hof op, want dan har e alwier dōs.

Woarum ik dit schrief zo rond Kerst? Och, a'j zo 'n moal zitt'n te prakkezeer'n, dèenk iej hoaste vanzōlm wier aan vròoger, an ow allereerste tied. En dan bieje met ow gedacht'n wier in ne weerl'd, woar iej allèn baas bint, woaroet ow nums kan verdriev'n. En ieder joar met Mirwienter zèe'k Dien wier vuur miej, want dan gung'n mien'n kammeroad en ik beij Dien op visiet, aajt noa de late keerk, en wuunsken 't olle vruiwke dan "Zoalig Kerstmis". Dan tracteerd'n ze op 'n glèeske rood, wat wiej in 't verschot moos'n opdriek'n, want ze har meer één glèeske. Dan was 't oole mèenske tevrèen en gelukkig. Dan gung ze noar 't glazenkeske en kreeg 't glèeske vuur 'n dag en streek d'r met eer'n ,lang nig aajt kloar'n doem duurhen en 't grote feest vuur oens jongs begun.

Ze har ook nog 'n pepier'n kerststel'ke en doar broand'n ze keerskes vuur, dèe ze op nen teelder in 't witte zoand har zat, zo kond'n ze nig umvall'n. An 't leste zèe ze oens, da'w vot moss'n goan, dat ze in 't hoes op oens wocht'n. Ze was oens dan miskien ook wa zat. Meer eers kreeg' wiej nog 'n kluuntje. Dan stroempel'n Dien noar de bedstie, dèe de gordien'n opzied, grōbb'l'n 'n luk in 't bedstroo en haald'n 'n tuutje met broene kluuntjes vuur 'n dag. Dan nōm ze d'r nen hoemp'n oet, stak 'm in 'n moend en beet 'm an twèe noagenog gelieke brōkke. Doar kree'w d'r ieder een van en wiej att'n 't wa lekker op en 't hef oens nooit hienderd. Zo gung 't ieder'n Mirwienter, joar in joar oet.

Dien is a vól joar'n dood. 't Was 'n verloat'n, oold, aarm vruiwke. Ze was nig geleerd, ze kon nig lèez'n of schiev'n, meer 't was 'n wies mèenske.

Nog aaltied wordt an dit vruiwke dacht enoawer eer proatt'. Woarum? Dien was duur eer lèev'n ne persoanlikheid. Ze was gòod, zo dèep geleuvig, ze bepoald'n zölf hoo ze zol lèev'n, ze gung eer'n èeg'n goank, trök zich neerg'ns en van ginèen wat an en leut 't vuurnaamste aajt vuur goan. Ze hef aajt röstig lèefd en is, dow eer tied d'r was, eff'n röstig stöörv'n. Dòarum, duch miej, dèenk wiej nog vaak an Dien.

Lèvert oenze tied, met zien'n vuuroetgoank op alle gebied, en alle gebis, nòg zukke leu of, leu van 't zölfde gehalte as Dien? Gèet bije oens 't vuurnaamste òok aajt nog vuur? Dien was hiér nig in tel, ze hef hiér aajt achteran stoan. Meer as wiej, jongs van 'n Hof, nog 's 'n moal Hierboav'n maj't anloand'n, dan ko'w oenze oog'n nog wal 's oetkiek'n, want dan leuw'k da'w zoll'n zèen, dat Dien doar wà metteelt en doar nig achteran stèet...

G.J. ten Voorde †.

HET GESLACHT "VON DEM BORNE"

De naam Borne blijkt op meer plaatsen in de wereld dan alleen in Overijssel voor te komen. Zo bestaat er een geslacht "Von dem Borne" dat uit Duitsland stamt en behoort tot de oorspronkelijke adel van de Mark Brandenburg. En hoewel dit, behalve de naam, niets met onze gemeente van doen heeft, lijkt het toch leuk iets meer over dit geslacht te melden.

Zo blijkt dat de eerste vermelding uit 1265 stamt wanneer ene Theodoricus de Burnem wordt genoemd. De eigenlijke bekende stamreeks is echter pas na te speuren vanaf Klaus von dem Borne die vóór 1484 moet zijn overleden. Er wordt dan in de reeks een serie Von dem Borne's genoemd die allen in Duitsland verbleven. In de generatie die in de stamreeks met XII wordt aangeduid komen we dan Jhr. Ernst Wilhelm Kreuzwendedich von dem Borne tegen die is geboren in 1868. Hij is arts en trouwt in 1903 in Soerabaja, Ned. Indië, met Cornelia Maria Charlotte Royen. Hier komen we in Nederlandse sferen!

De familie draagt een wapen met de volgende omschrijving:

In azuur een zilveren schuin rechts geplaatste balk beladen met 3 vijfbladige rozen van keel. Gekroonde helm met een vlucht van sabel. Dekkleden in zilver en sabel.

Het echtpaar kreeg drie kinderen n.l. twee zonen, Ernst en Gustav en een dochter Sophie. De vader Ernst Wilhelm von dem Borne werd reeds bij Kon. Besluit d.d. 3 mei 1877, No. 30, ingelijfd in de Nederlandse Adel. Dit diploma verviel later echter. Het blijkt dat zijn oudste zoon Ernst opnieuw en nu bij Kon. Besluit d.d. 12 feb. 1913, No. 108, in de Nederlandse Adel werd ingelijfd. Zo is de naam van deze Jonkheren en Jonkvrouwen, hoewel de dragers ervan kort na 1900 in Ned. Indië verbleven, toch met Nederland verbonden.

Bron: Nederlands Adelsboek 1919, p. 250-252.

UIT DE FAMILIEKRONIEK WOOLDERINK 11

Nadere algemene, voor Twente belangrijke, gegevens uit de familiekroniek van Woolderink worden in deze artikelenserie behandeld. Thans wordt de vrijkoop van horigen besproken.

Al enige keren hebben we in deze serie de vrijkoop vermeld van kinderen die het erve Woolderink verlaten, meestal in verband met een huwelijk. De kinderen die geboren worden uit hofhorige ouders zijn in de regel zelf ook hofhorig. Als zij dus weg willen zullen ze vrijgekocht moeten worden. Een uitzondering vinden we in artikel 22 van het hofrecht. Daarin staat dat als een vrouw twee kinderen heeft op één dracht en tijd, een tweeling dus, dan is de jongste daarvan niet hofhorig.

Als een vrouwe twee kynder heft / op ener dracht ende
Tijdt / soe sall dat jungeste daer van vry syn sonder enych
hoffhoerygheith

*Als een vrouwe twe kynder heft / op ener dracht ende Tijdt / so
sall dat jungeste daer van vry syn sonder enych hoffhoerygheith.*

Uit: Hofboek van Espelo circa 1550.

Ook mag volgens artikel 10 van de hofrechten bij de opvaart van een man of vrouw op de boerderij, bedongen worden dat ze later één van hun kinderen mogen aanwijzen die in hun plaats vrij zal zijn. Een andere uitzondering die we in de praktijk zijn tegengekomen is, dat een kind dat al geboren is voordat de moeder de horigheid is ingegaan, dus opvaart heeft gedaan, ook vrij is. De andere kinderen moeten zich echter vrijkopen uit de horigheid en daarvoor een geldbedrag betalen. Het bedrag dat we daarvoor in de annalen tegenkomen is aanvankelijk fl. 16,00 per kind. Later is dat is verhoogd naar fl. 20, 00 per kind. De vrijkoop staat beschreven in artikel 4 van de hofrechten.

Nemandt van den hoffhoeryghen lueden mach vry worden / offte
uuth de echte off hoericheith koemen / eer dan hie van den
heren gekofft wesende / persoanlick In den hoff vor synen
hoffmeyer in een hoffgerichte uitgegaan is / ...

*Nemandt van den hoffhoeryghen lueden mach vry worden / offte
uuth de echte off hoericheith koemen / eer dan hie van den
heren gekofft wesende / persoanlick In den hoff vor synen
hoffmeyer in een hoffgerichte uitgegaan is / ...*

Uit: Hofboek van Espelo circa 1550.

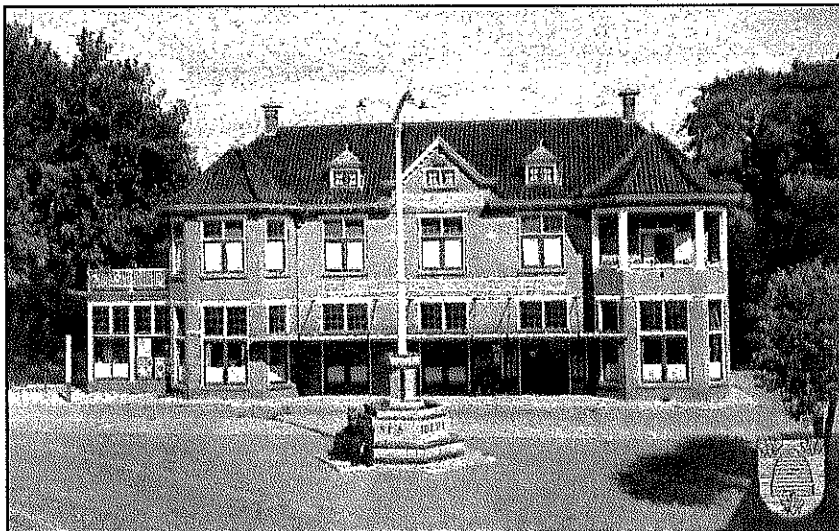
H.A.M. Woolderink.

OVER "OALE BOORNSEN" 5

Het huwelijk van Frans en Anna en neef Jan Mösselboer

De bruid, Anna Peters, was op de dag van het huwelijk, 23 april 1849, 21 jaar. Zij was geboren in huis No. 38 naast de Oude Kerk, het pand bekend als herberg "De Gouden Schaaf". De bruidegom, Frans Morselt, was 27 jaar en timmerman van beroep. Burgemeester Jan Bussemaker was zelf ambtenaar van de burgerlijke stand. De getuigen waren Jacob Spanjaard (buurman van huis No. 150) 66 jaar oud en fabrikant, Jan Jordens (buurman aan de andere kant; huis No. 39) 65 jaar en onderwijzer, Hendrik Jan Ensink (van huis No. 36; schuin tegenover) 53 jaar en wever en Adam Nieuwenhuis (hij woonde waarschijnlijk op No. 43 aan de andere kant van de kerk) 43 jaar en bakker. Nieuwenhuis werkte bij zijn oom, bakker aan de Nieuwstadstraat No. 100, dicht bij de Bakkerssteeg.

Op de huwelijksakte is te lezen dat beide moeders overleden waren. Anna was een dochter van Albert Peters en Berendien Stork. Frans was een zoon van Bernard Morselt en Euphemia van den Berg. Het is mogelijk dat "De Gouden Schaaf" toen al geen herberg meer was. In 1830, bij de volkstelling, staan Antonie Stork en Albert Peters vermeld als *catoenspinners*. Bij de kadastrale gegevens over hun bezittingen staan beiden vermeld als *spinders*.

Op 8 april 1956 is er in Borne, in de Keizerskroon, een familie-reünie geweest van afstammelingen van Frans en Anna. Voor die gelegenheid is er een boekje gemaakt met bijzonderheden en met een prachtige stamboom. Tot de reünie hadden Frans en Anna 12 kinderen; 7 dochters van wie er 4 in een klooster intraden en 5 zoons. Zes kinderen

bleven ongetrouwd. Verder kregen zij 45 kleinkinderen, 167 achterkleinkinderen en 114 achterachterkleinkinderen.

Kinderen, kleinkinderen en achterkleinkinderen tot 1956

Naam	Kinderen	Kleinkinderen	Acht.kl.kinderen
Euphemia	8	32	47
Bernardus	8	15	34
Johanna M.	10	34	6
Antonius	7	37	10
Cornelia	6	37	17
Albertus	6	12	

Frans Morselt, aannemer, heeft de herberg omgezet in een werkplaats voor zijn bedrijf. Dat bedrijf bestaat nog steeds op dezelfde plek en wordt thans gerund door Theo Morselt.

Het bouwbedrijf en het rekeningenboek

Van neef Jan Hassels Mönning (ofwel Mösselboers Jan) kreeg ik een rekeningenboek ter inzage dat is aangelegd door grootvader Johannes Antonius Morselt. Daarin kwam ik ook Frans de aannemer tegen. Johannes Antonius (Jan) Morselt was een opvolger op de boerderij en een neef van Frans. Deze Jan Mösselboer had veel klanten in het dorp. Iedereen in het dorp had wel een lapje grond, maar geen paard en wagen. Jan ploegde, mestte, zaaide en oogstte daarom, tegen betaling, voor veel van zijn dorpsgenoten. Frans was op één na de grootste klant van Jan. De aantekeningen voor hem vullen 26 bladzijden!

Wat deed Jan zoal voor Frans? Mest rijden, ploegen, zaaien en eggen. Jan noteerde ook waar hij de mest naar toe bracht en noemt dus de plekken waar Frans grond had. Dat waren Amate, Bornseveld, Hasseldersted, Grutterskamp, Booltenkamp, Nijenkamp, Akkermaat, het Kempke, het Beslag, de Nieuwe Wereld, Vennegoor, de Riet en de Buter (Gerard Buter was een oudoom van Frans. Hij bezat o.a. het huis naast "De Gouden Schaaf" No. 150. Hij heeft dat later verkocht aan Salomon Jacob Spanjaard die in 1828 in de schuur in de tuin ervan, zijn eerste weverij is begonnen. Misschien had Frans of zijn vader die grond geërfd en heette dat nog "de Buter").

Van deze grond haalde Jan: *elshouw*, *hooy*, plaggen, *kwekwe*, aarde, *witte kool* en *aardappelstro*. *Turf* haalde Jan voor Frans van de *Smitbrug* (dus van Wegter, de Steern, aan de haven in de Marktstraat) en zelfs uit Geesteren. Voor het bouwbedrijf sleepte Jan *dennen* van de *Stroonboer* en uit de *dijk van Wieliek* (hij schrijft consequent *Wieliek* voor Wildijck), *beuken* en *tooghout* uit Dulder en Saasveld, *eikenhouwt* uit Twickel, meerdere vrachten zand van *Wensink tiggelwerk* naar de *Jodenschole* (aan de Ennekerdijk, waar Frans aan het bouwen

was), *klei van M. Morselt* (steenfabriek aan de weg naar Delden) en Jan leverde aan Frans voor 190 cent vijftig *grootdakpannen*.

De smidse naast de Steern

Johannes (Jan) Hofstee, zoon van wieldraaier Herman Hofstee en Eva Hemmelder, had een smidse bij huis No. 141 overgenomen van Jan Wessels Hemmelder, een broer van zijn moeder. Jan Hofstee had zich verplicht om zijn oom Jan Wessels (de oude smid) en diens zus, tante Katrien, in zijn huis op te nemen en te verzorgen tot hun dood. De beide smeden, Hofstee en Hemmelder, waren reeds overleden toen in 1830 een volkstelling werd gehouden. Johannes Hofstee blijkt te zijn overleden op 17 februari 1830.

Geertrui, zijn vrouw, stond er dus alleen voor. Zij had geen kinderen. Wel had ze een neef in huis, n.l. Bernard Schermbeek en ene Jan Scholte, oud 20 jaar. Dat waren haar knechten. Verder waren nog in huis tante Katrien en een dienstmeisje. Het huis werd echter nog leger toen tante Katrien op 2 december 1890 overleed. Het smidswerk moest Geertrui aan haar twee knechten overlaten. Troost kon ze alleen vinden bij haar schoonzus Willemien Hofstee-Kusters, de weduwe van Frans Hofstee. Frans, de wieldraaier, was een broer van haar overleden man Jan.

Willemien woonde op No. 38, net voorbij de N.H. Kerk, in een groot huis met werkplaats, maar zonder werk. Ze had twee dochters, Eva (25 jaar) en Gesina (23 jaar), maar er was geen zoon om de zaak voort te zetten. De knechten deden hun best, maar het vertrouwen van de klanten ebde weg. De schoonzussen waren echt lotgenoten!

Geertrui moest verder met de smederij. Concurrentie genoeg. Allereerst Adolf Hemmelder, smid op huis No. 35. Bovendien Frans Steinman, Duitser, in huis No. 104 aan de Nieuwstraat. Verder was er in het Bornse Veld aan de Almelosestraat No. 33, nog geen 200 m van Steinman vandaan, nog smederij Höfte. Geertrui had dringend een wat oudere knecht nodig. Ze vond deze in Bernard Krückling uit Borkum (Duitsland). Dat was een goede voor de zaak. Hij was toen nog maar 27 jaar oud maar een gedegen vakman en binnen de kortste keren gezien en gewaardeerd door de klanten in Borne. Al zijn opvolgers werden naar hem, "Krukkensmid" genoemd. Een boom van een kerel en prettig in huis. Zo prettig, dat ze hem het voorstel durfde doen met haar te trouwen! Binnen een half jaar nadat hij gearriveerd was, trouwden ze, en wel op 5 januari 1831. De smid Bernard Krückling, 27 jaar huwde met Geertrui Scherenbek, 49 jaar...

R. van Goethem.

Iej mot 'n boom bugen as he joonk is

BORNE OORLOGSBUIT VAN DE BISSCHOP?

Tot nu toe wordt bijna altijd en overal verkondigd dat de kerk van Beilen met die van Borne simpelweg werd geruild en dat dit door de Abdijs van Ruinen werd geregeld. De schijn wordt gewekt dat de Heren van Ruinen de eigenaren waren, getuige het feit dat de gebroeders Otto, Johan en Berend van Ruinen naar Borne kwamen en zich vestigden op het Weleveld waar ze een "burcht" bouwden. Opgemerkt wordt dat uit gegevens in het archief van de Heerlijkheid Ruinen zou blijken dat pas in 1353 de Weleveldgoederen formeel aan de Weleveld-tak zijn overgedragen (bron 1). In Twentse Post (Bron 2) lezen we dat er meer aan de hand geweest moet zijn in de daarvoor liggende tijd, zo rond het jaar 1139. Het lijkt er op dat Bisschop Dirk van der Aare in 1206 de "ruiling" organiseerde en de toenmalige beheerder der Ruinse goederen opdracht gaf deze zaak te regelen. Na deze inleiding is het misschien interessant te lezen wat er in "Twentse Post" over werd geschreven. We laten de tekst hier onverkort volgen:

Borne ontwikkelde zich in de onmiddellijke omgeving van de Hof te Borne, een bezitting van de bisschoppen van Utrecht waarin verschillende domeingoederen (erven, landerijen en woeste gronden) waren verenigd. In zijn "Verzamelde bijdragen tot de geschiedenis van Twente" oppert de historicus C.J. Snuif de mogelijkheid dat de Hof van Borne in 1206 door Dirk van der Aare, bisschop van Utrecht (1198-1212), is overgenomen van de Abdijs van Ruinen (Drente) daar deze abdijs en de heren van Ruinen uitgestrekte bezittingen hadden in Borne.

Een nadere kennismaking met de geschiedenis van Ruinen (Bron 3) doet nog andere vermoedens rijzen. Ruinen was een deel van het oude graafschap Drente. Otto van Ruinen wordt in een stuk van 1139, als eerste van zijn geslacht, vermeld als leenman van bisschop Andries (Andreas van Kuyk, 1128-1139), niet alleen in Ruinen maar ook in Borne, zoals later blijkt. Met Andries' opvolger Harbert (Heribert van Bierum, 1139-1150) kreeg Otto grote moeilijkheden. Toen Harbert in 1139 zijn bisschopsambt aanvaardde, stuitte hij in Twente en in Groningen op ernstige tegenstand. (Het aartsbisdom Utrecht omvatte toen naast Utrecht ook de Veluwe, de Achterhoek en het gebied van de huidige provincies Overijssel, Drente, Friesland en Groningen).

Het vroegere bisdom Utrecht.

De krachtdadige bisschop wist in de stad Groningen de Gelkingen (Een machtige familie en partij in de stad Groningen) weer aan zijn gezag te onderwerpen. En uit de buitengewoon strenge maatregelen die de bisschop neemt tegen Otto van Ruinen, kan worden afgeleid dat

laatstgenoemde als Heer van Borne een ernstige misstap moet hebben begaan. Niet alleen heeft Harbert de kerken in Borne en Steenwijk van Otto van Ruinen afgenomen (Bron 4). Ook Otto's rechten in de kerk van Ruinen werden zeer beperkt. Bovendien kwam er in Ruinen naast de heer op de "hof" een tweede hoge machthebber resideren, de abt van 't klooster, een soort van geestelijk voogd, een toezienaar op heer Otto en zijn nakomelingen.

Bij akte van 1141 – een stuk dat als een soort vredestraktaat beschouwd dient te worden – staat Otto van Ruinen een deel van zijn markegebied – n.l. alle wildernis westelijk van het dorp tot aan Meppel, d.i. de ganse Ruinerwold – af aan de bisschop die het op zijn beurt aan het jonge klooster schonk (Bron 4). Het ligt zeer voor de hand dat in het kader van dezelfde gebeurtenissen, waarvan het ernstige karakter nog eens wordt onderstreept door de plaatsing zowel in Groningen als in Coevorden van twee bloedeigen broers van de bisschop als stadhouder (Bron 5), de Hof te Borne aan de abt van Ruinen is gekomen (broer Leffart te Coeverden; bron 6).

Een aannemelijke verklaring voor de harde maatregelen van bisschop Harbert tegen de Heer van Borne – Otto van Ruinen – zou kunnen zijn dat deze laatste een eigen politiek had gevoerd door samen te spannen met Bentheim. Otto van Bentheim, die Twente belaagde (Bron 7), was een volle broer van de Hollandse graaf, in wiens familietraditie aanvallen op Utrecht vanzelfsprekend waren.

Uit het bovenstaande lijkt te blijken dat Otto van Ruinen en zijn familie onder curatele zijn gesteld en dat de abt van het klooster door de bisschop als toezichthouder werd aangesteld. Het is dan ook niet verwonderlijk dat enkele zonen uit dit geslacht hun heil elders zochten en naar onze streek kwamen. Ze hadden daar tenslotte bezittingen. Het dorp Borne heette vroeger Burgunde ofwel "Borg-op-het-einde". Er moet toen al, als laatste in de serie verdedigbare nederzettingen in het Richterampt, een borg in het dorp hebben gestaan en wel in De Horst. Dit deel van het dorp zal niet tot de bezittingen der Ruinens behoord hebben, vandaar dat zij zich elders gingen vestigen.

Ze kozen als plaats van vestiging het gebied waar het huidige landgoed Weleveld ligt, een gebied dat volgens overlevering ooit Wolfsveld geheten zou hebben. De naam Wolfsveld kan zeker in de loop der tijd tot Weleveld zijn vervormd. Weleveld was in elk geval de naam die de zonen van Ruinen als familienaam kozen. Als we het familiewapen van de Van Welevelds bekijken, dan zien we daarin in de onderhelft drie rozen. Deze rozen verwijzen onmiskenbaar naar Ruinen, de plek waar deze Welevelds vandaan kwamen (het wapen van Ruinen bevat eveneens drie rozen). De bovenhelft van het wapen bevat een wolfskop die zou kunnen verwijzen naar Wolfsveld. Of een en ander een betrouwbare veronderstelling genoemd mag worden weten we niet. In elk geval

is de aanwezigheid van de wolfskop in het familiewapen van Weleveld niet in tegenspraak met dit verhaal. Volgens Mw. Van Harten (bron 8) zou de bisschop van Utrecht door verschrijving de verandering van Wolfsveld naar Weleveld hebben veroorzaakt...

F.J. van Capelleveen.

Bronnen:

1. J.G.C. Joosting. Inventaris van het archief van de Heerlijkheid Ruinen, Leiden 1907, No. 63, regest 1.
2. Twentse Post, jrg. 6, no. 9, 1967, 2-11.
3. Dr. J. Naarding. Uit Ruinen's verleden. Meppel 1962.
4. Mr. G.J. ter Kuile, O.B.O I, 1963, regest 60.
5. J. Bos e.a., Huizen van stand. Meppel/Amsterdam 1989, 86.
6. Ir G. ter Braake. Drentse Havezaten. Meppel 1987, 65.
7. J. Geerdink. Eenige bijdragen tot de geschiedenis van het Archidiaconaat en Artspriesterschap Twenthe. Vianen 1895, 404 (herdruk 1978, Smit Hengelo).
8. M.G.E. van Harten-Fransen. Grepen uit de historie van Borne, deel I, Borne 1984, 16^e blad (van de niet genummerde pag's).

BORNE IN DE JAREN TWINTIG 10

Een deel van Borne lag aan "de overkant" van de spoorlijn, we zullen eens kijken wat de "V.V'-gids" uit 1923 hierover weet te melden:

Nemen wij nu een kijkje aan de overzijde van de spoorlijn, dan valt ons oog eerst op de American Refined Motor company, een fabriek van motoren. Direct daarachter staat een weverij van de N.V. Stoomspinnerijen en –Weverijen voorheen S.J. Spanjaard. Daartegenover ter linkerzijde een rij arbeiderswoningen, in de wandeling de "Rooie lap" genaamd; en nog verder op treft ons door frischheid en aardigen aanleg een compleet dorp van nieuwe burgerwoningen.

De American Refined Motor Company was gevestigd in de in 1909 grotendeels door brand verwoeste machinefabriek die Ledeboer oorspronkelijk aan de Deldensestraat had gebouwd. In wereldoorlog twee werden de gebouwen door de Duitsers gebruikt voor opslag van materiaal. Aan het einde van de oorlog staken diezelfde Duitsers de gebouwen in brand. De tegenwoordige woonwijk ter plekke, "Het Refined", is nog genoemd naar deze fabriek. De tegenover deze wijk liggende rij huizen, de "Rooie lap" is er nog steeds alsook de "nieuwe burgerwoningen" die verderop rechts van de weg een bonte verzameling van gebouwen blijkt te omvatten, samen met de daarachter gelegen Spanjaardwijk.

Deldensestraat met een bonte verzameling aan gebouwen...

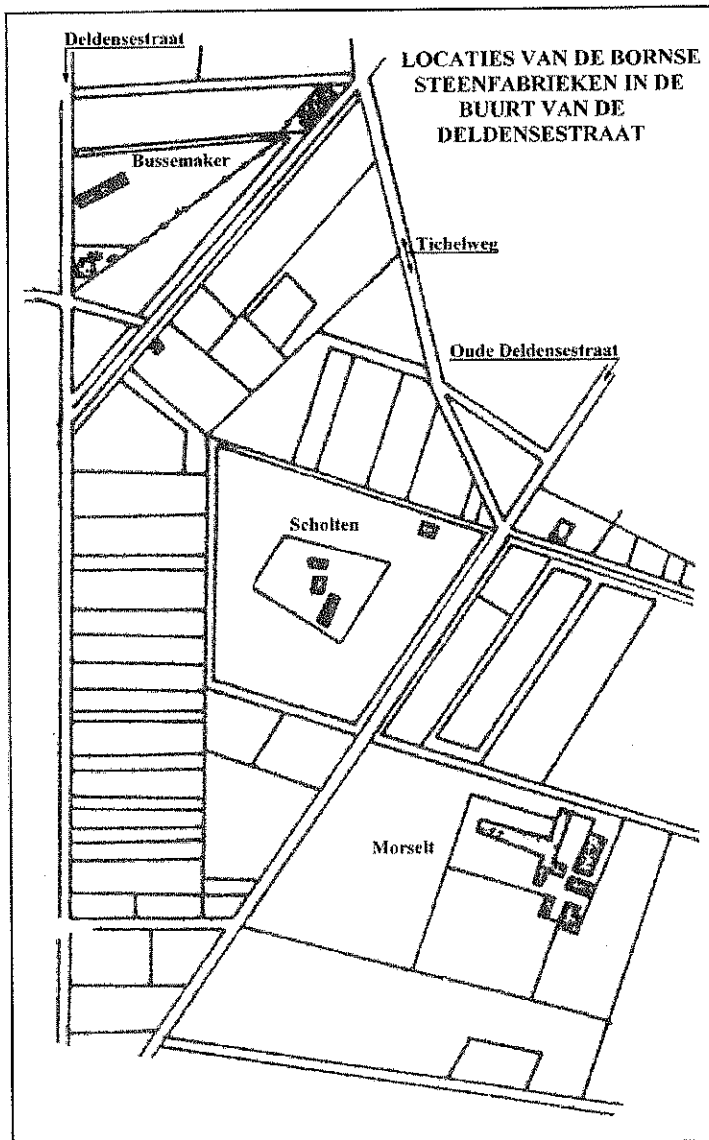
Verlaten wij het dorp langs het "Spanjaards gat", een waterreservoir ontstaan door het uitgraven van klei voor een sedert jaren verdwenen steenbakkerij, dan bereiken we na circa 5

minuten het buitengoed "de Kerkendennen", bezitting van den heer I.J. Spanjaard Dz., wien ook het aangrenzende "Letterveld" toebehoort! Het landgoed, hoewel nog jong van aanleg, is niettemin reeds aantrekkelijk; een wandeling daarheen kan dan ook ten zeerste worden aanbevolen. Toegang wordt uitsluitend verleend aan houders van wandelkaarten, die verkrijgbaar zijn in het informatiebureau voor Vreemdelingenverkeer.

Met het "Spanjaards gat" worden de kleigaten bedoeld waarvan de kleinste intussen reeds is gedempt t.b.v. woningbouw. Het landgoed "de Kerkedannen" is ook al spoorloos, hoewel er in het vrij nieuwe wijkje Kerkedennen, kapitale woningen zijn neergezet. Het Letterveld, dat ook bij het landgoed behoorde, is herschapen in een flinke woonwijk en vormde het begin van "de grote sprong over het spoor" eind jaren zestig. Een landgoed kan blijkbaar snel verdwijnen...

Op onze wandeling naar dit landgoed zien wij op eenige afstand van den grintweg twee schoorsteenen oprijzen behorende bij de steenfabrieken van de N.V. Bornsche steenfabriek van H. Morselt & Zoon en de firma H.H. Scholten.

De grondstoffen van het fabriekaat levert de dikke kleilaag die, zooals boringen hebben uitgewezen, den ondergrond vormt van bijna geheel Twente. Bij de Bornsche steenfabrieken ligt de laag slechts eenige meters beneden de oppervlakte en is dus gemakkelijk te bereiken. Boven deze blauwe klei, die in vroeger tijd door de zee werd gevormd, treft men een diluviale zand en grindlaag aan, waarin enkele malen fossielen (w.o. haaiantanden, ammonieten) gevonden werden. De diepe kuilen vormen een aangename afwisseling in het overigens vlakke landschap, ze geven daarbij een duidelijk beeld van de geologische gesteldheid van den bodem en waren daarom reeds meermalen het onderwerp van onderzoekingen op geologisch gebied.

Hemmelder stenen gebakken. Er werden door hem o.a. in 1814 stenen geleverd voor de Oude

Kerk en de Weme in het dorp. Al eerder, rond 1650, was er sprake van een steenbakkerij op het Tichelkamp. Later, na 1861 werd er opnieuw geticheld, nu door een aantal heren waarvan uiteindelijk Adam Bussemaker de enige was die er mee doorging. De zaken gingen echter niet goed en zo werd de fabriek in 1873 afgebroken en, met het kleigat, aan S.J. Spanjaard verkocht. Waarschijnlijk in 1864 had B.H. Scholten reeds een concurrerende steenfabriek gesticht in de nabijheid van die van Bussemaker. De fabriek is in productie gebleven tot 1969. Deze fabriek lag op de plaats waar tegenwoordig de Cementbouw b.v. zijn domicilie heeft. Ook de broers Herman en Frans Morselt hebben in deze buurt lange tijd stenen gebakken, o.a. voor de R.K. St. Stephanuskerk die in 1888 gereed kwam. Ook deze productie is gestopt. In 1974 is dit terrein, samen met dat van Scholten verkocht, waarmee een definitief einde kwam aan het tichelen op het Bornseveld.

We lezen verder in de "V. V."-gids:

Naast de fabrieken en bedrijven op onze wandeling aangetroffen, willen wij ook wijzen op de Zeepfabriek "De eikel" van de firma H. Rierink Jr., tegenover het station, de N.V. Twentsche IJzer- en Metaalgieterij aan de Almelosche straat, de meubelfabrieken van de firma Nijhof & Kwast en van H. Brok & Zn., de houtzagerij van de Gebr. IJzereef en ten slotte de Coöperatieve Landbouw-Aankoopvereniging "Boerenbond" annex meelmolen.

Hiermede eindigt onze ommegang door het dorp.

Behalve de "Boerenbond" zijn bovengenoemde zaken allen reeds lang verleden tijd. De Boerenbond heeft het nog het langste volgehouden om uiteindelijk, als terreinuitbreiding, in de Quarkfabriek op te gaan. De houtzaagmolen van IJzereef, de "Dickers Møl", was al in 1905 gesloopt. Jammer, zo'n markant gevaarte zou ook nu nog een lust voor het oog zijn geweest... Met deze ontboezemingen eindigen de beschrijvingen over de toestand van ons dorp rond 1923, volgens de toenmalige "V. V"-Borne gegevens.

Chroniqueur.

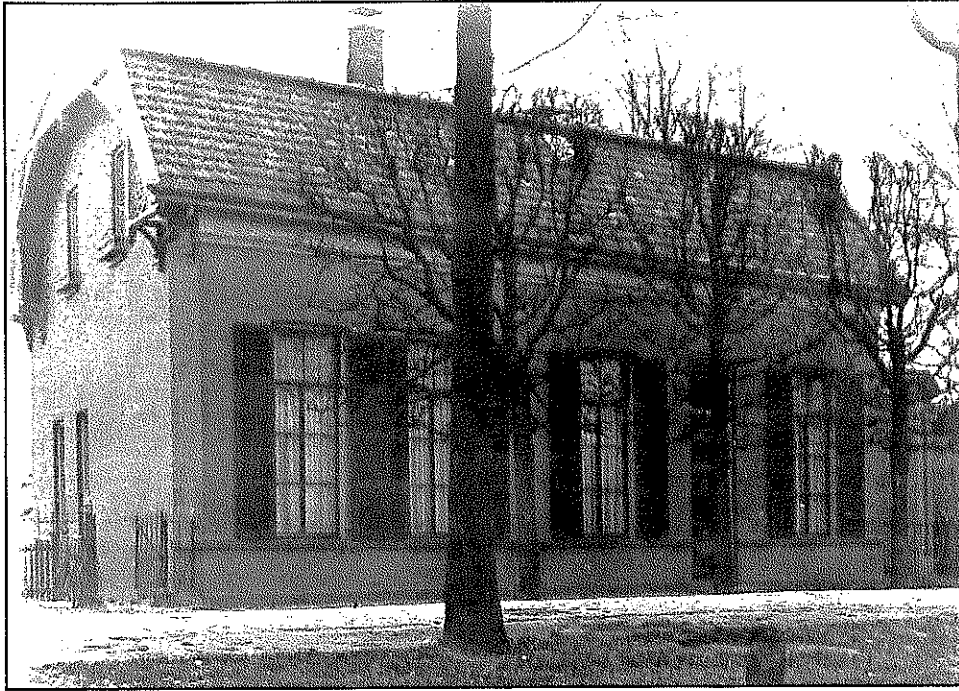
Nog leverbare uitgaven via de Heemkundevereniging Bussemakerhuis:

Titel	Prijs *
Landweren, Borgen & Postwegen, grepen uit de historie van Borne; Mw.M.G.E. v. Harten Fransen.	€ 7,50
Borne, historie en volksverhalen, 1987, Redactie B. en B.	€ 4,50
Veertig jaar later. Bespiegelingen bij het 8 ^{ste} verenigingslustrum 1962 – 2002, Redactie B. en B..	€ 7,50
Och ewig is so lang. Zeven eeuwen Weleveld. Landgoed, havezate en bewoners, 2003, Jet Spits.	€ 27,95

* = prijs exclusief porto.

De uitgaven zijn verkrijgbaar bij de penningmeester van de vereniging, de heer A.J. Linthorst, Zuid Esch 46, 7622 DA te Borne, ☎ 074 266 70 07 en in de boekhandel.

ZO WAS 'T, ZO IS 'T

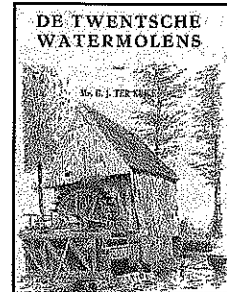

Boven een opname van rond 1917 van het huis van dokter Eekman dat heeft gestaan aan de Grotestraat en wel aan het gedeelte dat vroeger Hengelosestraat werd genoemd. Het pand had aan de Hengelose kant een merkwaardig schuin lopende gevel die kennelijk evenwijdig liep met de rand van de kavel waarop het was gebouwd. Dokter Eekman was een bekende en geliefde geneesheer die van 1896 tot 1926 de medische zorg in Borne uitoefende. Het huis is pas in 2002 afgebroken en vervangen door het statige pand op onderstaande foto. Het nieuwe huis is genummerd Grotestraat 84.

BRIEF WILMINK AAN TER KUILE IN 1922

Op 24 juli 1922 schreef de heer T.M. Wilmink uit Deventer een brief aan Mr.G.J. ter Kuile in Almelo. Aanleiding was het verschijnen van het boek "De Twentsche watermolens" geschreven door Ter Kuile (Bron 1). Van deze brief kwam voor ons een kopie beschikbaar via onze voorzitter Henk Woolderink. Wilmink werd bij het lezen van het boek vooral getroffen door de gedeelten die over zijn geboortedorp Borne handelden. Hoewel zijn leeftijd reeds rond 75 jaren lag, herinnerde hij zich diverse zaken, die hij in zijn jeugd in Borne waarnam en beleefde, nog feilloos. Zijn aantekeningen, in een prachtig oud handschrift geschreven, bevatten ook voor ons nu nog interessante zaken. Hij beschrijft in de brief op zeer levendige wijze de omstandigheden uit zijn jeugd. We laten de tekst van de brief, met zijn voor hedendaagse begrippen afwijkende doch prachtig taalgebruik, hierna volgen en zullen op verschillende plaatsen wat extra informatie tussenvoegen.

Deventer 24 juli 1922.

WelEdGestrenge Heer M' G.J. ter Kuile, Almelo.

WelEdGestr. Heer,

De Heer D' J.C. van Slee alhier, zondt mij toe Uw boek "de Twentsche Watermolens" en ik heb met 't grootste genot Uw werk doorgelezen en bewonderd. Speciaal wat U schreef over Borne (mijn geboorteplaats) en de Bornsche toestanden interesseerde mij zeer en dit geeft mij aanleiding om eenige oogenblikken te vragen van Uwen tijd voor eenigen mededelingen omtrent Borne. De meesten van mijn tijdgenooten zijn overleeden, voor eenigen tijd nog Herman Meijling, de brouwer en wanneer ik de rij zo langs ga dan vind ik alleen nog Abram Hulshof, de Grutter, in den "Potkamp" die midden 80 zal zijn en naar ik hoor nog tamelijk compos (redelijk gezond). Dan volgt mijn broer D' J.H. W(ilmlink) geb. Maart (18)46 en ik '47. De Spanjaards van onze tijd zijn reeds lang ter ziele.

Doordat ik eenige jaren heb gezeten op 't kantoor van Vader Wilmink herinner ik me diverse gebeurtenissen en feiten die voor anderen niet aan 't licht kwamen. Vader Wilmink, in 1838 benoemd als Notaris te Borne (hij was Enschedéer van geboorte) ontving kort na zijn indiensttreding een bezoek van 'n kleermaker Schurink (den grōnen Snieder) die hem kwam meêdelen dat hij door den Kantonrechter van Delden was benoemd tot voogd over eenige minderjarigen naast hem, die hun ouders bij 'n epidemie hadden verloren en zonder nabestaanden waren achtergebleven. Schurink kwam vragen wat hij nu had te doen en Vader riedt hem aan een "inventaris" te maken waaruit dan konde blijken dat er niets over was dan weinig oude meubelen en ook nog een oud bouwvallig schuitje.

Vader Wilmink was gehuwd met Aleida Bussemaker en woonde met haar en het gezin in de Oude Kerkstraat (het pand op grondstuk No. 497 in Bron 2). Dat pand is later opgeslokt door de ernaast gelegen confectiefabriek van Erve Lievenboom en verdween uiteindelijk doordat het door brand verwoest werd. Zowel de schrijver van de brief als zijn broer woonden in hun jeugd in bedoeld huis.

Schurink heeft evenwel Vader's advies niet gevolgd, waarschijnlijk om de daaraan verbonden kosten. 28 jaren daarna werd hij door den jongsten zijner pupillen die meen ik uit Amerika

kwam, aangesproken om rekening en verantwoording van zijn beheer te doen. Mr C.H. Stork destijds Adv(ocaat) & Proc(ureur) te Almelo was belast met de afwikkeling deze zaak, die den grünen Snieder een som van f. 300, - heeft gekost bij minnelijk overleg.

Deze laatste handelingen vonden plaats ten tijde dat ik op 't kantoor zat bij Vader, die in (18)84 is overleden terwijl ook H^k Lammerink, later Notaris te Friesenveen, destijds als klerk bij ons fungeerde doch die is reeds lang ter ziele.

Vermoedelijk ben ik derhalve de eenige die iets zoude kunnen verklaren omtrent 't aanwezig zijn van een schuitje in Borne dat zeker al lang was gebruikt als brandhout. De schuiten die in onze jongens-tijd bij de "Smitbrugge" aankwamen waren allen uit Friesenveen ('t Vjenne) afkomstig. 't Waren platboomde (platbodem) vaartuigjes die circa 3000 platte turven konden bevatten en ik zie nog de turfschippers voor me in hun duffelsche buizen, op 't hoofd een stevige pet met zwarte krulletjes (wellicht van zwarte lammeren afkomstig), en over hun broek een wijde witlinnen broek tot halfweg den enkel.

Onduidelijk is wat er precies met het schuitje bedoeld wordt. Het kan zijn, en het is voor de hand liggend dit te veronderstellen, dat hier sprake is van één der afgedankte scheepjes die voordien door een Vjenneschipper is gebruikt.

De inwoners van Borne werden door deze schippers van brandstof voorzien; 't lossen kon gemakkelijk in 'n ½ dag geschieden en daarna werden de schuiten achterwaarts (het roer vooruit) teruggeboomd naar de Ziel waar ze konden wenden.

Tot de turfkruiers behoorden o.a. Pots-Ka, en vroeger haar moeder, den "Middel Pot" en "den Oolen Pot". Pots Ka is nog niet zoo lang ter ziele en ik heb in mijn jeugd den "Middel Pot" nog gekend en kan me "den Oole Pot" ook nog even herinneren. Deze laatste had den franschen tijd meêgemaakt en kon spreken over "bommelanteernen" voor aardappels (Fr.: pomme de terre) en "krotten" voor wortels (Fr.: carotte).

Links de Smitsbrug in de Marktstraat waar rechts vooraan de haven was en links het voormalige café 't Steerntje dat nu nog als woning op nummer 14 in deze straat is te vinden. .

De "haven" stelde niet zo veel voor en was in feite niet veel meer dan een doodlopende arm van de Bornsche beek. Hij was direct gelegen naast de Nieuwstadsstraat, thans

Marktstraat, vanaf het pad naar het parkeerterrein De Haven (daar lag ongeveer de "Smitsbrugge") en bijna tot aan de Brugstraat. Dat pad naar De Haven was ongeveer de plaats van de beekbedding. Het oude koetshuisje van dokter Schoemaker (gelijkend op een garage) tegenover Café De Ster heeft nog steeds een aantal ringen in de zijmuur waar-

aan volgens zeggen de schippers hun vaartuigen konden vastleggen. Of dat laatste de waarheid is valt echter te betwijfelen. De ringen zouden best gediend kunnen hebben om het paard of de paarden van de dokter aan vast te kunnen maken...

't Groote vliegwiel aan den Zielkolk werd bediend door Kwast en deze had den bijnaam: "de Pottebomme". Wellicht staat dit ook in verband met de door U genoemde scheepjes "Potten". 'n Zoon van Pottebomme heeft jarenlang gefungeerd als 1ste klerk ten hypotheekantore te Almelo: Adam Kwast, in Borne bekend als "Pottebommen-Adam".

De dames Pot waren ongehuwd en de jongste: Pots Ka liet 'n Zoon na "Pots-Gerrat" die wellicht als Vormer (gietvormenmaker) heeft gefungeerd bij de Gebrs. Stork te Hengelo.

De Zielkolk moet wat verderop hebben gelegen, zo ongeveer waar het Dijkhuis staat. In de jaren zeventig is nog gepoogd hiervan iets terug te vinden. Het graafwerk van Egberink en Rientjes leverde echter niets op (Bron 3).

De Vjenneschippers konden in onze jongenstijd niet verder dan de "Smitbrugge"; daar was 'n gewelfde overgang (de brug die lag ongeveer tussen het voormalige café het Steertje, thans Marktstraat 14, en het "oale doktershoes", waar het latere café De Ster werd gebouwd op de hoek van de Oude Kerkstraat); verderop liep de Bornsche Aa in diverse bochten door 't Dorp, eerst langs "den Potkamp" (niet te verwarren met de "Potkampsbrugge" in Voor-Zenderen bij 't erve Potkamp; bedoelde Potkamp is de naam van een stuk straat dat nu de naam Abraham ten Catestraat draagt) nu nog zoo genoemd waar Abr. Hulshof zijne grutterij heeft (zoals velen zullen weten stond de Grutterij op de plek waar nu moderne woningen zijn gebouwd op het stuk tussen de Grotestraat en de oude kerk) en verder door "de Hovel" (thans De Horst) tusschen de eigendommen van Bussemaker en ten Cate door om eindelijk te komen onder 'n steenen duiker door in den Ennekerdijk, waar "de gröne Snieder" en zijn pupillen woonden. 'n Eind verder werd ze opgenomen in de Woolder Beek in de buurt van 't Erve "De Bongert" aan de oude zandweg naar Deurningen (De Bongert was en is gelegen aan de Bongertsweg, een zijweg van de Deurningerweg).

Ik weet niet of de Bornsche Aa verder is bevaarbaar geweest dan de "Smitbrugge" tenzij dat geweest is vóór deze "Smitbrugge" bestond, maar wanneer ik den loop der beek verderop (ze werd daar genoemd: de "Schance") naga in zijn grillige bochten en wendingen door het Dorp dan lijkt 't mij voor een Vjenneschuitje niet mogelijk. Kan daarom het comfoor in 't bezit van den Heer Jacob Spanjaard Izakzoon ook gediend hebben als 'n geschenk van een Vjenneschipper aan zijn goeden afnemer in Borne?

Een *comfoor* was een klein verwarmingstoestel om iets op warm te houden of warm te maken, vaak "gestookt" met kolen of turf; dus zeer geschikt om aan boord van vaartuigen mee te nemen.)

In mijn jongenstijd bestond der nog 'n andere leverancier van Vjenneturf n.l. een boer Bekman, gelegen aan de Loo-lee in Zenderen, wiens knecht: "Bekmans Graads" alle dagen ons huis passeerde met een wagenvracht turf voor Enschedé of Oldenzaal en 't zou me niet verwonderen, wanneer U te Enschedé bij ouden van dagen informeert dat er onder zijn die zich den Zenderschen turfboer herinneren. Hij werd geladen bij de Dannebooms's brugge ongeveer halfweg tussen Almelo en Borne waar de Loo-lee den straatweg snijdt, en waar "Bekman" zijne turfschuur stond. De schilder A.M. Gorter heeft ze aan de vergetelheid ont-

rukt in eene zeer mooie aquarel, tot voor kort mijn eigendom maar die ik op verzoek mijner overleden vrouw ten geschenke heb gegeven aan Dr J. van Delden Pz alhier, sedert jaren onze huisdocter.

't Schijnt wel dat 't woord "Pot" en "Potten" in verband staat met scheepvaart, want hier in Deventer is de aanlegplaats der schepen op den huidige dag nog genoemd "t Pothoofd".

In een groot deel van Nederland kwam de naam "pot" voor een klein vaartuig voor. Op de Loo-lee hebben potten en zompen gevaren, meest door schippers uit "Vjenne" bemand. De naam "Potkamp" voor het gebied van de Marktstraat tot aan de Kerk gold trouwens vroeger voor dit gehele terrein. Het zou dus best kunnen dat dit gebied ook met scheepvaart te maken heeft gehad, b.v. er zou ook daar een haventje gelegen kunnen hebben dat zich dan midden in de dorpskern bevonden zou hebben. Ook is de mogelijkheid van scheepsbouw of scheepsonderhoud ter plekke niet uit te sluiten. Helaas echter, zijn er tot nu toe geen archivalia gevonden die deze veronderstellingen zouden kunnen bevestigen... Hoewel opgravingen in 1980 sporen hebben opgeleverd die op de aanwezigheid van een haven(tje) achter het Steertje zouden kunnen wijzen (Bron 6).

In 'n noot in Uw boek schrijft U: "Wat nu bedoeld wordt" met een "IJermolen"? Wanneer men in Deventer aan sommige werklui vraagt waar ze werken dan krijgt men thans nog te horen: "Op" "de Izermölle" bij Bögel. Hier stond vroeger ook een watermolen die zijn water ontving uit de Schipbeek. Ze heeft nog bestaan tot in de 2de helft der 19de eeuw. De plaats is nog duidelijk te zien en er bestaan zeer zeker nog afbeeldingen van bij de firma Nering Bögel. Ik meen ook dat er oorspronkelijk IJzererts (oer) in werd gemalen. Ze stroomde uit in de Haven den Bokkingshang en van daar in den IJssel.

IJzeroer is ijzeroxidehydraat dat vooral voorkomt in vlakke landstreken, in beekdalen en in moerassen. Het komt ook in Twente voor (maar veel is reeds verdwenen) in zeer verschillende grootte en vorm en werd vroeger erg gezocht als grondstof voor de toenmalige gietijzerindustrie.

Tenslotte nog iets omtrent de belasting op 't gemaal: de Heer G.J.O.D. Dijkers (vader van o.a. Mr A.M. Dijkers, Burgemeester, later Agent van de Ned. Bank te Almelo) was eigenaar van 't Weleveld. Deze heeft zeker na 't verval van de watermolen (de watermolen en het daarbij behorende huis werden reeds in 1774 afgebroken; Bron 4) twee windmolens laten bouwen de ééne achter zijn huis: "de Oolde mölle" (de Dijkersmolen) en ééne aan den anderen kant van 't Dorp aan den straatweg naar Hengelo: "de nie-je mölle" (de molen van Velthof). De laatste is gebouwd na de afschaffing van den accijns op 't gemaal.

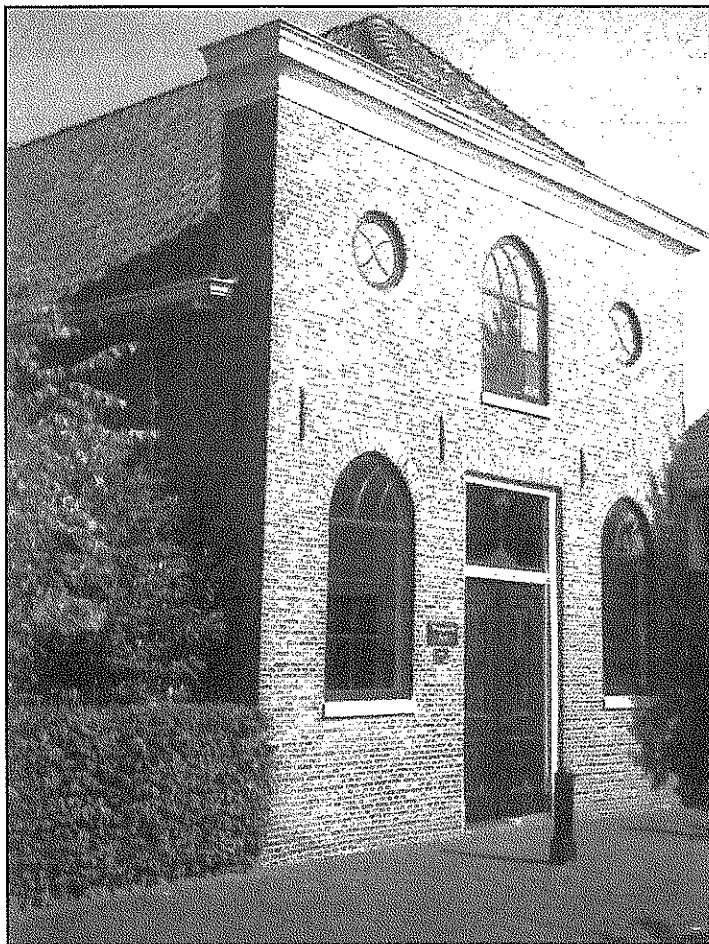
De Dijkersmolen zoals deze er in 1895 uitgezien heeft. Reeds toen werd er hout gezaagd...

Na waarschijnlijk ruim honderd jaar dienst gedaan te hebben, werd de z.g. Dikkersmolen in 1905 afgebroken omdat deze overbodig was geworden door de bouw van de stoomkorenmolen die in 1891 in bedrijf werd gesteld.

Ook de molen van Velthof bleek geen blijvertje. Toch bleef deze langer in bedrijf dan de Dikkersmolen. De molen van Velthof werd omstreeks 1920 van haar wieken ontdaan omdat hij in slechte toestand verkeerde en gevaar voor de omgeving begon op te leveren. De molenromp is echter blijven staan en is nog steeds te zien op het bedrijfsterrein van Velthof aan de oostzijde van de Grotestraat die daar vroeger met Hengeloschenstraat werd aangeduid.

Volgens 't verhaal van Vader W. hadt hij eens gezeten op de bank vóór 't huis met den Ouden Heer Dikkers toen eene Zenderschen boerin die met meel naar "de oole mölle" was geweest zich kwam beklagen dat Töt-"hein" (Hein Nijhof) klerk bij den Ontvanger en belast met het afgeven der "schientjes" het meel zoodanig zandde dat 't voor menschelijk gebruik bijkans niet meer kon worden gebezigd, waarvoor 't toch eigenlijk was bestemd en dat toen de Oude Heer Dikkers had gezegd: "dan mot own man en de jongens Töthein ook mear ees zanden". Daarvoor was uitstekend gelegenheid in den mullen zandweg loopende tusschen 't kantoortje en den molen door. Töthein veroorloofde zich de luxe er een hoofd met zeer lange haren die hem op den jaskraag hingen op na te houden en zoo werd eenige dagen later de misdadiger beetgepakt en midden op den zandweg ruimschoots onder 't zand bedolven waardoor hij genoopt werd in 't vervolg wat het zanden van 't meel betreft den gulden middenweg te bewandelen.

Töthein was "nen stotterboard" (Töt.. töt töt) daarvan zijn bijnaam. Hij was in later jaren, toen ik fungeerde als organist in de Mennistenkerk, mijn orgeltrapper (puuster trèder) en hij wendde zich steeds minachtend af wanneer ik hem aan dat zanden van 't meel herinnerde.

Met de "Mennistenkerk" wordt de in 1824 gebouwde Doopsgezinde kerk aan de Ennekerdijk bedoeld. Deze kerk "Vermaning" genoemd, zoals veel Doopsgezinde kerken in Nederland, kreeg in 1866 haar eerste orgeltje (Bron 5). De benodigde lucht, voor orgels noodzakelijk, werd vaak verkregen middels een blaasbalg-trapsysteem. Vandaar dus, dat de organist een "hulpje" had.

De mennistenkerk of doopsgezindekerk aan de Ennekerdijk.

De boeren in Zenderen konden dus ook zeker wel komen te staan voor gevallen dat hun "t veur oet den bek vloog".

Ik hoop nu maar dat ik met mijn praatje niet teveel van Uw geduld heb gevergd en verblijf in middels

*Hoogachtend Uw d(ienst) w(illige)
T.M. Wilmink.*

Redactie.

Bronnen:

1. Mr. G.J. ter Kuile. De Twentsche Watermolens. Almelo 1922.
2. Mw. J.G. Groothengel, Mw. M.G.E. van Harten-Fransen. Rond Horst en Hof te Borghende. Vriendenkring van het Bussemakerhuis. Borne 1981.
3. Mw. M.G.E. van Harten-Fransen. Grepen uit de historie van Borne. Deel 2. Borne 1982, 145-148).
4. Ter Kuile, Watermolens, pag. 55.
5. Monument 9 (*handelend over de Vermaning*),
In: Boorn en Boerschop, jrg. 9, 1999, 14
6. Ibidem 3, pag. 144.

HAVELOOS ?

*Dat Borne ooit een haven had
Is een gegeven, maar dat gat
Dient niet te worden "hergemaakt"
Omdat de werk'lijkheid hier staakt
Die haven was ook maar een sloot
Die altijd weinig ruimte bood
Waar men zijn Pot zelfs niet kon keren
Een plaats dus slechts om aan te meren
En bij vertrek weer t'rug te bomen
Tot op een breder stuk gekomen
De boot kon worden omgekeerd
't Verhaal heeft ons dan ook geleerd
Het moet zeer schamel zijn geweest
Zo'n "haven" ... t'rug van weggeweest ?
POTverdikke, NEEN !*

Vrederik.

Better teruw goan as mis springen

KANTTEKENINGEN BIJ EEN JAARTALLENLIJST

Geschiedenis is een discussie zonder eind...

In de jubileumbundel, **VEERTIG JAAR LATER, bespiegelingen bij het 8ste verenigingslustrum 1962-2002**, komt een handig jaartallenoverzicht voor, waarin feiten en gebeurtenissen uit de geschiedenis van Borne in een breder historisch kader worden geplaatst. Zo wordt b.v. de veldtocht van Napoleon, in 1812, naar Rusland besproken omdat één van de overlevenden na onbeschrijflijke ontberingen in Borne terecht kwam en daar een bekende burger werd. Hij heette Albert Peters en was een jeneverstoker uit België. In 1825 trouwde hij met de enige dochter (zie * aan het einde van dit commentaar) van zijn werkgever Berent Stork, de waard van de "Gouden Schaaf" in de Brinkstraat en later nam hij de herberg van hem over.

Als kapstok voor de lotgevallen van onze voorouders vervullen jaartallen een onmisbare rol. Ze bieden houvast door kort en bondig vast te leggen wat, wanneer is geschied. De keerzijde van de beknoptheid is echter een bijna niet te vermijden vereenvoudiging van het verleden. Ook dreigt het gevaar dat opvattingen over personen en gebeurtenissen worden aangeboden als vaststaande historische feiten. Om die reden is het mogelijk bij drie "opmerkelijke jaartallen" vermeld in het overzicht, een paar kanttekeningen te plaatsen. Teruggaande in de tijd bij het jaartal 1812, 1558 en 1000.

1812. De geschiedenis van Napoleon is in honderden boeken beschreven. En ook de befaamde tocht naar Rusland is vele malen onderwerp van geschiedschrijving geweest. Napoleon heeft er ook zelf in zijn **Memoires uit Sint Helena** aandacht aan besteed. Een hardnekkige mythe die hij vrijwel direct na zijn terugkeer in het leven riep, is in veel boeken terug te vinden. Het grote leger werd verslagen door de vroeg invallende winter. In de jaartallenlijst staat: *Op 18-10-1812 trekt hij terug uit Rusland. De winter valt in. De wegen worden ijsbanen. De soldaten, in hun dunne jasjes sterven van honger en kou.* Napoleon verslagen door Koning Winter, we kennen het verhaal uit onze schooljaren. Maar is het ook waar? In **Napoleon, historie en legende** toont Presser aan, dat de Russische winter in 1812 juist heel laat inviel! Modder maakte de wegen zwaar begaanbaar, geen ijs!!

Als het vluchtende leger de Berezina bereikt, ligt de rivier open en bouwen Hollandse pontonniers bruggen. Pas in december daalden de temperaturen ver onder nul en begon de

strengere winter. De prestatie van de Bornse herbergier was er overigens niet minder om. Ook zonder een vroege winter was de terugtocht uit Rusland voor de verslagen soldaten een lange lijdensweg...

Het terugtrekkende leger van Napoleon onder omstandigheden zoals dat beslist onjuist is voorgesteld !!

1558. Bij het tweede "opmerkelijke jaartal" vermeldt het overzicht: 1558 Willem (van Oranje) wordt diplomaat aan het Franse hof, waar hij de Franse Koning Hendrik II om de tuin leidt door zijn zwijgzaamheid. Hendrik meende dat iemand die Philips II vertegenwoordigde, wel behoudend katholiek zou zijn. Willem was allang van plan Holland vrij te maken en daar het Protestantisme in te voeren. Afgezien van de ongelukkige formulering (met Holland worden

de Nederlanden bedoeld en Protestantisme moet Calvinisme zijn) kunnen bij dit jaartal grote vraagtekens worden gezet. De gebeurtenis waarnaar wordt verwezen, is voor het eerst opgetekend in de Apologie (verweerschrift) waarmee Willem van Oranje zich verweerde tegen de beschuldigingen in de ban van 1580. De latere vermelding en de aard van het geschrift roepen twijfel op aan het waarheidsgehalte.

In de **Geschiedenis van Nederland** schrijft Gerlof Verwey er voorzichtig bij ...*als het in de Apologie weergegeven verhaal op waarheid berust*... Er tegen pleit, dat Willem van Oranje in tegenstelling tot zijn broer Jan van Nassau, nooit tot de harde kern van calvinistische "Nederlanders" heeft behoord. Oranje zocht verdraagzaamheid, geen calvinistische alleenheerschappij. Gedwongen door de loop de gebeurtenissen, koos hij in de laatste jaren van zijn leven de zijde van het calvinistisch verzet.

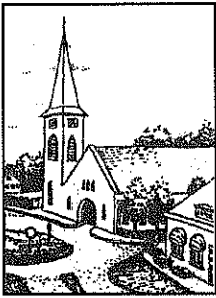
1000. De derde kanttekening komt bij het jaar 1000 te staan. *Voor 1000 bestonden er al marken*, aldus de jaartallenlijst. Kort samengevat, marken waren afgebakende woeste gronden waarin oorspronkelijk elke boer een ware of waardeel had. Wat hier als een historisch vaststaand feit wordt meegedeeld, is in werkelijkheid onderwerp van een hevige geleerdenstrijd geweest. Inzet was de ouderdom van de marken en de regeling van het gebruik ervan. Voor de Tweede Wereldoorlog ging men er van uit dat de marken voor het jaar 1000 tot in de Germaanse tijd teruggevoerd konden worden, maar omstreeks 1940 ontstond verzet tegen deze opvatting. Het inzicht groeide dat de marken jonger moesten zijn. Pas toen de bevolkingsgroei als gevolg van de verbeterde landbouwmethoden dat noodzakelijk maakte, zou men de woeste gronden zijn gaan gebruiken en werd het nodig daarvoor regels op te stellen.

In zijn proefschrift over markeverdelingen in Oost-Nederland vat H.B. Demoed de uitkomst van de discussie als volgt samen: *In navolging van Slicher van Bath wordt thans algemeen aangenomen dat de markegenootschappen sedert de tweede helft van de 13^e eeuw zijn opgekomen*. De bekende historicus Von der Dunk heeft de geschiedenis eens een *onwetenschappelijke wetenschap* genoemd. Hij bedoelde ermee dat het vak de exactheid van de natuurwetenschappen mist. De geschiedenis die wij kennen is een reconstructie van het verleden en niet het verleden zelf. Eén van de voorgangers van Von der Dunk aan de universiteit van Utrecht, de hoogleraar Pieter Geyl zei het zo: *Geschiedenis is een discussie zonder eind*.

G. Groenhuis.

* De auteur van de jaartallenlijst, R. van Goethem, stelde na het ter perse gaan van het jubileumboekje vast, dat Anne Peters niet de enige dochter was. Zij had nog een zus die ongehuwd bleef. Haar enige broer, Ernest, trouwde wel en was koperslager van beroep (redactie).

Geneen is zo wies of hee kan het mis hebben

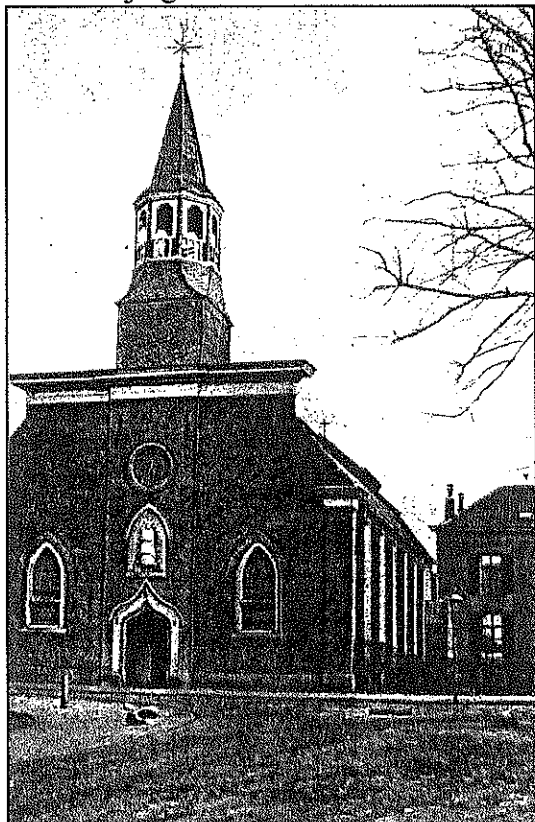
BROOKSPROKKELS 3

De eerste kerk

De berichten over de eerste kerk in Bornerbroek zijn zeer schaars. We weten niet eens hoe hij er uitgezien heeft. Ook de juiste stichtingsdatum kennen we niet. Wat we wel weten is, dat reeds in 1799 de eerste pastoor te Bornerbroek werd benoemd. Dat was Johannes te Winkel, afkomstig uit Tubbergen. Hij zal bij de bouw van de eerste kerk wel een belangrijke rol hebben gespeeld. In elk geval is de kerk in het begin van de 19^e eeuw n.l. in 1800 of 1803 gesticht. Niets weten we over het uiterlijk. Wel over de plaats waar hij kwam. Deze plaats, waar de huidige kerk is te zien, is min of meer toevallig gekozen. Er is n.l. een overlevering waarin verteld wordt over de keuze van de plaats waar de kerk zou komen.

Men vertelt dan dat men met paard en wagen, die was volgeladen met stenen, op weg was naar de plaats van de nieuw te bouwen kerk. De weg was slecht en paard en wagen bleven in de modder steken. De wagen verzakte en sloeg om zodat alle stenen er vanaf schoven. De ravage overziende, besloot men de stenen niet meer op te laden en de kerk ter plekke te bouwen !!! Als dit voorval niet had plaatsgevonden zou de kerk nu misschien wel verder richting Almelo gestaan hebben...

Blijkbaar was de kerk snel te klein of waren er andere problemen want in 1834 werd de kerk al onder handen genomen, verbeterd en omgebouwd in "Waterstaatsstijl". Een veel gevolgde stijl naar ontwerp van het Departement van Rijkswaterstaat, nadat de bouw van Katholieke kerkgebouwen weer toegestaan werd en in veel gevallen zelfs met financiële ondersteuning van het Rijk gebouwd. Dit i.v.m. de naasting in het verleden van veel kerkgebouwen door de

toenmalige "Gereformeerden" tijdens de "Hervorming" rond 1600. De z.g. Waterstaatsstijl is een oneigenlijke benaming voor de laat classicistische, soms reeds enigszins eclectische, bouwtrant waarin de meeste kerken in de periode tussen 1813 tot 1855 zijn opgetrokken. Dat wil zeggen, een relatief brede voorgevel met een iets vooruitspringende middenpartij waarin meestal de toegangsdeuren. De gevel van boven is afgewerkt met een brede lijst en bekroond met een toren met een achthoekige z.g. lantaarn waarop een ingesnoerde naaldspits.

De verbouwing van 1834 heeft pastoor Te Winkel helaas niet meer mee mogen maken. Hij stierf reeds op 16 december 1812 en werd opgevolgd door Joh. Henricus Bloemen, geboren te Delden. Pastoor Bloemen werd echter reeds in 1829 opgevolgd door Wilhelmus Kemerink die in 1834 de kerk verbouwde.

De Parochiekerk van Bornerbroek in 1834.

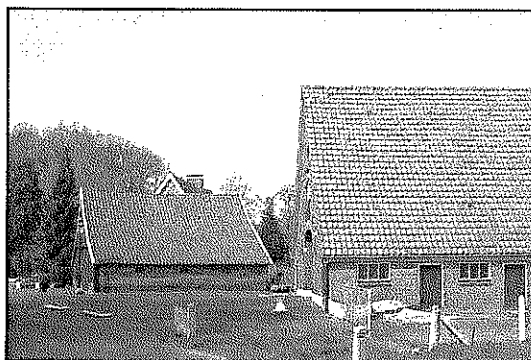
A. Slot-Platenkamp.

FIETSTOCHT OPEN MONUMENTENDAGEN

De fietstochten tijdens de Open Monumentendagen werden gehouden op 13 september j.l. en een dag later, speciaal voor leden van de Heemkundevereniging, herhaald. Er werd gefietst onder prachtige weersomstandigheden en de deelname liet niets te wensen over. Het landelijke monumententema was dit jaar "Boerenbouw, monumenten van het agrarisch bedrijf". Met een uitgebreide routebeschrijving kon men een aantal boerderijen, gelegen aan de noord- en westkant van Borne, vinden en bezichtigen. Bedoelde boerderijen worden hierna in korte beschrijvingen, in de volgorde van de fietstocht, vermeld. Er werd gestart bij Erve Mösselboer, de boerderij van Hassels Mönning, aan de Watertorenstraat nabij de Meijershof.

Erve Mösselboer, was vroeger een bodegoed van de Meijershof. Voor de bisschop van Utrecht, die de landerijen hier tot ongeveer 1650 in zijn bezit had, moest deze boer bestuurlijke opdrachten uitvoeren zoals b.v. het innen van belastingen. Vroeger behoorde dit erf aan de familie Morselt, nu aan Hassels Mönning. Het is een saksisch boerderijtype. De gevel is verbouwd in 1907. De landbouwschuur is van 1773 en is in 2003 gerestaureerd.

Erve Mösselboer het startpunt van de fietstocht.

Erve Veldhuis, wordt thans bewoond door de familie Blenke. De huidige boerderij is in 1919 gebouwd door aannemer Reef te Oldenzaal. Het opvallende voorhuis is dwars geplaatst op het bedrijfsgebouwe. De oorspronkelijke boerderij stond vroeger op een andere, nabijgelegen, plaats.

Erve Bartelink, wordt bewoond door de familie Ter Keurs en is een Rijksmonument

bestaande uit een dwarshuisboerderij met schuur en gelegen aan het einde van een prachtige oprijlaan. Op het terrein staat nog een Rijksmonument n.l. het z.g. "Juffershuis", dat als schuilkerk/pastorie gediend heeft. De huidige boerderij is van 1906 en is in opdracht van de familie Meyling, de toenmalige eigenaar van de Hengelose bierbrouwerij, ontworpen door de architecten Van der Goot en Kruisweg te Hengelo. De boerderij heeft een zadeldak met wolfs-einden, windveren en een

makelaar en is gedekt met bouletpannen. Het woongedeelte is aan de schuur vast gebouwd zodat het grondplan een kruis vormt. De schuur is gedekt met muldepannen.

Boerderij Rabo H. Schele, 1939 (erve Bosker), wordt bewoond door de familie Ter Keurs. In deze boerderij was tijdens de Open Monumentendagen een tentoonstelling over Weleveld ingericht. U kon hier de geschiedenis van deze havezathe zien en erover horen, onder het genot van een slokje van het huis.

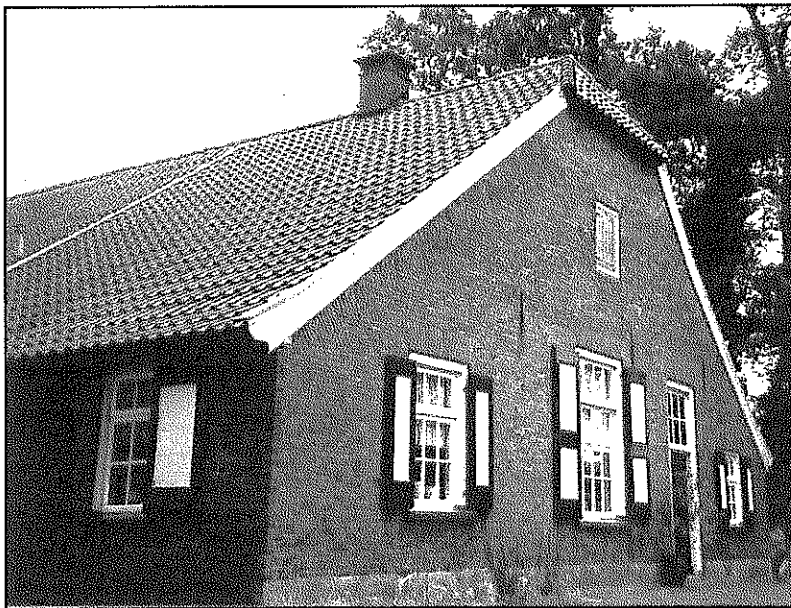
Erve Bruggeman wordt bewoond door de familie Ter Keurs en is onderdeel van het landgoed Weleveld. De boerderij die er nu staat werd in 1918 gebouwd door architect Hanrath

te Hilversum nadat de vorige boerderij was afgebrand. Bij die brand bleef een schuur behouden. Deze schuur heeft een gebint uit de 17^e eeuw en is de enige overgebleven schuur in zijn soort, aldus Mw. Kwint-Hänisch ten Cate, eigenaresse van het landgoed Weleveld. Erve Bruggeman wordt al in 1475 genoemd.

Erve Bekman behoorde al sinds 1273 tot het bezit van Weleveld. Het huidige voorhuis van deze boerderij is gebouwd in neo-classicistische trant. Het bedrijfsgedeelte bevat nog delen van het vroegere oude woonhuis en er is gebintwerk uit rond 1680. De schuur ten oosten van de boerderij is een z.g. "doorrijschuur" en deze is gebouwd in 1876. Het interieur van het voornaam uitzijnde voorhuis heeft nog oud behang en lambrizeringen. Er is ook een schouw met versieringen uit de bouwtijd. Een aanvraag is ingediend door de eigenaar (Hr. Meulenbroek) om het complex tot Rijksmonument te verklaren. De aanvraag is in behandeling. De ruime opzet van het voorhuis is indertijd waarschijnlijk gekozen om het te laten dienen voor gebruik door priesterstudenten van het Carmelietenklooster in Zenderen. Priesterstudenten, voorbestemd om later als missionaris in Brazilië te gaan werken.

Erve Zeilker is een Saksische boerderij, oorspronkelijk een z.g. "los hoes" maar in 1921 verbouwd. Er is hier nog een melkkamer over waarvan de vloer met Bentheimer zandsteen is belegd. Het gebintwerk is vroeg 17^e eeuws. Het is een van de oudste huisplaatsen in de omgeving en wordt al in 1282 genoemd als bezit van de bisschop van Utrecht. Na de tachtigjarige oorlog was het bezit van het Gewest Overijssel. In 1829 konden de toenmalige bewoners het erve aankopen. De huidige eigenaar (Hr. Welberg) heeft een verzoek ingediend om het gebouw tot Rijksmonument te verklaren. Dit i.v.m. een dringend nodige restauratie.

De Hondenberg is een boerderij die staat op een plaats die als archeologisch monument wordt

aangemerkt. In de late middeleeuwen diende de toenmalige Saksische borg, een geheel door water omgeven vestingwerk, als toevluchtsoord voor de bewoners uit de omgeving. In 1333 wordt het "huis ther Hondsborch" genoemd als leengoed van de bisschop van Utrecht. In 1610 is het bezit van Twickel. De boerderij is in 1841 gebouwd op de verlaagde en verbrede burchtheuvel. Op het terrein bevindt zich een houten schuur op bakstenen plint en

een wagenschuur met driedubbele deuren. Op het erf is thans een zelfbedieningsruimte ingericht waar men koffie, thee, ijs of limonade kan bekomen (ook buiten de Open Monumentendagen).

Redactie.

Met dank aan de Gemeente Borne voor het verstrekken van de gegevens aan de Monumentencommissie.

DE WOAKE

Dree breurs wadden op de boerderie,
 Dree van dee grieze oalen.
 Ze wadden gin van dreeën trouwd,
 De moor har 't teegen hoalen.
 En doo der één an 't éénde kwam,
 Nog boaven eerde stun.
 Doo waaken 's nachts de aandre twee,
 Zo as dat vrooger gung.

't War klam en koald, de weend dee bleus,
 Het jouteren deur de beumen.
 Het veur war oet, het keerslich daansen,
 De breurs dee zatten te kleumen.
 Doar zatten ze dan bie Bennads baar,
 Tot Willem zeer, "O-j 't ook wussen.
 'k bin nen luk sloerig in de hoed,
 'k zol wa nen kloaren lussen".

"Ik bin ook gudderig", zeer Gait,
 en 't zol mie niks beniejen,
 as oonze Bennad zol hemmen zeg,
 ik zol der nig in spiejen".
 En zo kwam met postume zeegen,
 De fleske oet 't kammenet.
 Ze nammen zich nen klooken kloaren,
 En sleugen hum an de pet.

De foezel weermen de oale but,
 Mer weermt nig ait vedan.
 En gauw zeer Willem teegen Gait,
 "Wat dach ie der nog van"?
 "Oons Bennad den zol hemmen zeg,
 wie zit hier zo te hoope,
 jongs nemt der oe nog één,
 op een been ko-j nig lopen".

Ze schonken zich mer weer is in,
 En proosen per vergis.
 En noar ne wiele zeer Gait gedwee,
 "Oons Bennad zol bo wissen..."
 Mer veur Gait zich har oet-esprokken,
 Heul Willem het glas al an.
 Zo gung dat op postuum advies,
 Nen heelen tied vedan.

De fleske raaken oarig leug,
 De beide breurs mooi zat.
 Tot Willem tot bezinning kwam,
 En foeteren "Gattegat,
 oons Bennad hef mooi lullen,
 den kan moorn bliemen liggen
 mer ik mut straks hen melken,
 en ie mut noar de biggen....".

Jan Kleinman.

MONUMENT 19

Het Kipshoes is de naam van het gebouw op de hoek van de Abraham ten Catestraat en de Grotestraat dat thans bekend is als Galerie Polder. Deze voormalige cichoreifabriek heeft nu een woonfunctie in combinatie met een kunstgalerie. Oorspronkelijk heeft het gebouw, of een voorganger daarvan, waarschijnlijk deel uitgemaakt van de Hof te Borne. Het kan een der bouwhuizen zijn geweest op het zuidelijke gedeelte van de borg. We weten er echter maar weinig van, maar een feit is dat in een archieftekst uit 1647 ene Johan ten Cate genoemd wordt die "*de borg*" bewoont.

Het huidige gebouw lijkt jonger, maar bevat binnen, deels in een aanbouw, wel zeer oude bouwgedeelten met vakwerkmuren. Geschat wordt dat het huidige gebouw voor een deel 17^e en voor een ander 19^e eeuws is. Het geheel wordt gezien als landelijke bouwkunst. Het pand is voorzien van een natuurstenen plint met daarboven muren van baksteen. Het heeft een schilddak met aan de noordzijde een puntgevel die beschoten is met een eikenhouten top. Het dak is belegd met rode Hollandse pannen. De noordelijke helft van de voorgevel bevat zesruits schuiframen en de zuidelijke helft achtruits schuiframen. De ramen zijn met luiken behangen en de kozijnen rusten op natuurstenen dorpels. Ongeveer in het midden van de gevel zijn niendeuren aanwezig en in beide zijden van de voorgevel is een paneeldeur met 2 panelen en met een bovenlicht met 2 ruiten aangebracht. De dakkapellen zijn van latere datum en aan de achterzijde van het pand is een serre aangebouwd met een plat dak.

Het gebouw is als beschermd monument geregistreerd onder nummer 9916.

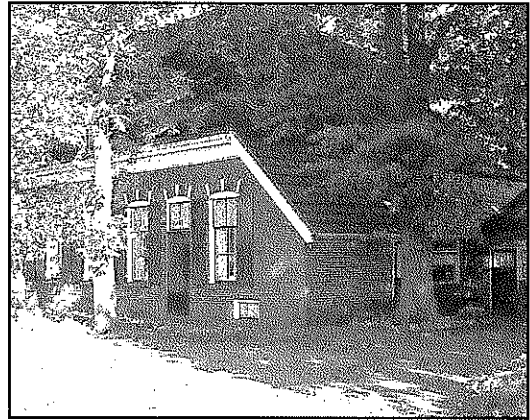
BENTHEIMER STEEN AFKOMSTIG VAN WELEVELD

Op het erf Staman te Wierden worden door toedoen van de houtvester Lamberts, wonend bij het Stift in Weerselo, 120 voet lengte aan Bentheimer steen gebracht die als funderingsstenen gebruikt zullen worden. Deze Bentheimer steen is afkomstig van het kort daarvoor afgebroken Huis Weleveld te Zenderen. De betreffende rekening is gedateerd 17.7.1803 waarbij een prijs van 6 stuivers per voet lengte wordt berekend.

Staman heeft fl. 36,00 betaald. Vreemd is dat hij bij een volgende even grote levering slechts 4 stuivers per voet betaalt.

Het erf Staman was horig onder de Hof te Goor en werd in 1803 bewoond door Albert Staman. In 1999 werd het erf bewoond door de familie Kamphuis met als adres Rijssenseweg nummer 67. Volgens mededelingen van deze bewoners is de boerderij in 1865 afgebrand. Bij de herbouw zijn toen de Bentheimer stenen onder de grond gewerkt en als fundering gebruikt. Het metselwerk

is er op gezet waarbij, in tegenstelling wat normaal gebruikelijk was, de Bentheimer stenen bij dit erf geheel onder de grond terecht kwamen.

Rijssenseweg 67 te Wierden.

Dat de provinciale meijer Staman te Wierden, van de
 ondergeteekende q(u) van de afbraak van den Huize
 Weleveld gekogt heeft 120 voet lengte grond steen
 om onder zijn
 Schuipen Othuis. In d'elke bestaelt heeft met fl. 36,00
 rekening met de o. onder tekeninge van fl. 36,00
 1773

J. Lamberts

120 voet a fl. 36,00 — 21

De getranscribeerde tekst luidt:

Dat de provinciale meijer Staman te Wierden, van de ondergeteekende q(u) van de afbraak van den Huize Weleveld gekogt heeft 120 voet lengte grond steen om onder zijn

huis te zetten. De voet tegens ses stuiver schrijve 6 stuiver, en deselve betaalt heeft met 36 gulden. Betuige met dese onderteekeninge Weerselo den 17 julij 1803

J.E. Lamberts

120 voet à 4 st fl. 24,00.

Onderzoek i.v.m. Weleveld lijkt gewenst omdat de boerderij mogelijk verkocht is/wordt en afgebroken zou kunnen worden. Na afbraak zijn er misschien nadere feiten m.b.t. de Bentheimer stenen te vinden.

Bron: RAO Zwolle, Borne/Weleveld 3.1/63-24.

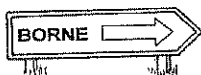
G.A.B. Nijhuis.

BORNE IN DEN VREEMDE...

Zoals we eerder schreven weten we allen dat Borne in Overijssel ligt, maar dat plaatsen met dezelfde naam ook elders blijken te bestaan. Dit ondervond ook de familie Boers, toen ze vorige zomer in Duitsland waren en over de Lüneburger Heide reden. Hier bleek ten zuiden van de Stadt Uelzen (gelegen ten zuiden van Hamburg aan de weg van Lüneburg naar Braunschweig) een vlekje Borne te liggen, binnen de grenzen van Stadt Uelzen. Natuurlijk werd er direct een foto gemaakt die de familie graag voor ons blad beschikbaar stelde. Een fijne reactie, zodat we er allen van kunnen genieten en onze topografische kennis uit kunnen breiden... Hartelijk dank familie Boers!

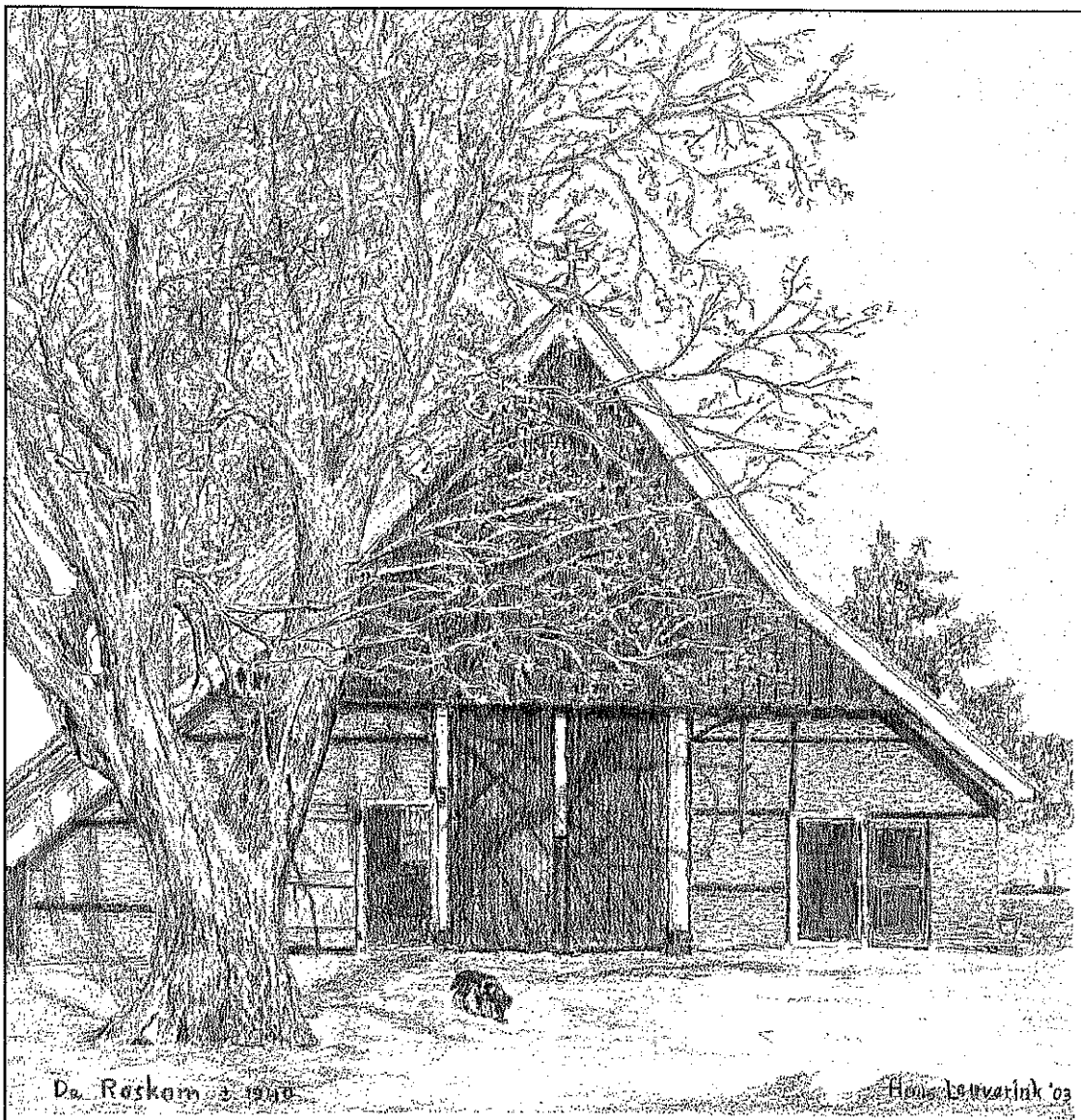

Redactie.

Wel aait met beade been op de grond steet, komp nooit nen tred wieder

OOIT GESLOOPT 18

Hierboven een tekening, naar een foto van wijlen Willem Leushuis postbode te Borne, van “De Roskam”, het laatste lösse hoes in de gemeente Borne. Het werd bewoond door de familie Boomkamp tot de sloop ervan ongeveer in het jaar 1950. “Roskaamps Jaan” was indertijd behalve boer, ook huisslachter. Voor *fl.* 1,25 (dat zou nu € 0,57 zijn!) werd ’s morgens een varken geslacht en ’s avonds “afgesneden”. Dat was bepaald geen vetpot!

Hoe het bewonen van een lös hoes was, zullen we later laten vertellen door niemand minder dan de Hellendoornse dichteres Johanna van Buren die de familie Boomkamp bezocht in februari 1930. Het gedicht “Het Zachte Winter” dat ze naar aanleiding van dat bezoek maakte, werd toen door haar aan de familie Boomkamp toegestuurd. De tekst moet helaas door plaatsgebrek nu, worden opgenomen in het volgende nummer van BOORN en BOERSCHOP. Met dank aan Mw. L. Schabbink-Boomkamp voor het verstrekken van de gegevens onder het genot van een lekker bakje koffie! Het hondje op de voorgrond op de tekening is “Oons Nellie”.

J.B.F. Leuwerink.

VAN DE BESTUURSTAFEL

Programma maart 2004 tot en met september 2004

- Di. 23 maart Dialezing "De vier jaargetijden" door landschapsfotograaf Henk Frons.
Do. 22 april Film(s) over Borne in vroegere jaren.
Za. 15 mei Voorjaarsexcursie (per bus) naar de vesting Boertange en het klooster Ter Apel.
Za. 11 sept. Open Monumenten Dag; in dat kader zal de werkgroep O.M.D. weer een evenement organiseren i.v.m. het thema voor dit jaar: "Verdedigingswerken".

Ledenmutaties

In het tweede halfjaar van 2003 mochten we de volgende nieuwe leden verwelkomen: Mw. J. Bos; Mw./Hr. L.M. Duivenvoorde; Hr. B.H. Heck; Mw. M. Kuipers en Hr. M.J.M. Thiechatten.

We hopen dat ook deze nieuwe leden zich binnen onze vereniging thuis zullen voelen.

Door overlijden en verhuizing nam het leden aantal in 2003 met 9 leden af. Eind 2003 telde de vereniging daardoor in totaal **280** leden.

Publicaties

Er is een uitgave in voorbereiding, geschreven door ons bestuurslid Jan ter Beke, met als titel "Kerken en begraven in Zenderen". Naar wij hopen zal het boekje in dit jaar verschijnen en het zal dan tegen kostprijs aan de leden worden aangeboden. Nadere informatie volgt.

Het jaar van de boerderij heeft in 2003 voor boerderijliefhebbers een blijvend spoor nagelaten. Het Oversticht heeft n.l. een CD-rom gemaakt met uitvoerige informatie over verschillende soorten boerderijen in Overijssel. De CD-rom is te bestellen bij Het Oversticht, tel. 038 421 32 57. Meer informatie is te vinden op internet op www.oversticht.nl.

Honderd jaar ervaring in drukwerk

HASSINK DRUKKERS HAAKSBERGEN

Handelsstraat 1 - 7482 GW Haaksbergen
Postbus 177 - 7480 AD Haaksbergen
Telefoon (053) 572 17 77 - Telefax (053) 572 62 75
E-mail hdh@hassink.nl